

ale

Historisk tidskrift
för Skåneland

Nr 1 1990

ale

Historisk tidskrift för Skåneland

utges av De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening
och Landsarkivet i Lund.

Redaktionskommitté

Länsantikvarie Carin Bunte, Malmö

Professor Erik Cinthio, Lund

Arkivarie Bengt Danielson, Lund, re-
daktionssekreterare

Museiråd Torkel Eriksson, Helsingborg,
redaktör

Högskolelektor Gert Jeppsson, Lund

Docent Sten Skansjö, Lund

Landsarkivarie Anna-Christina Ulf-
sparre, Lund

innehåll

	Sid.
Information till läsekretsen	1
Ulf Pauli: Lantmäterienhetens forskningsarkiv i Malmö	3
Curt Wallin: Kalkmålningssviterna med de tre nordiska helgonkungarna i skånska kyrkor	
III. Den birgittinska synen på helgonkungarna	13
<i>Aktuellt om antikvariskt</i>	
Ett märkligt handskriftsfynd i Vittsjö kyrka	32
<i>Omslagsbild</i>	
Landsarkivets i Lund sigill med landskapsvapnen för Skåne, Halland och Blekinge	

Information till läsekretsen

Med detta häfte inträder landsarkivet i Lund som medutgivare av Ale. I början av året ingicks ett avtal härom mellan landsarkivet och De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening. I avtalet fastställs att landsarkivets forskande personal skall kunna publicera artiklar i tidskriften. I gengäld kommer landsarkivet att ta ett medansvar för att tidskriften utkommer regelbundet och att medverka vid dess redigering. Det sistnämnda kommer t.v. att ske på så vis att landsarkivet ställer en redaktionssekreterare till redaktionskommitténs förfogande.

Samgåendet är en naturlig följd av att De skånska landskapens historiska och

arkeologiska förening länge haft en nära förbindelse med landsarkivet. Föreningen och arkivet har för övrigt också samma geografiska verksamhetsområde, dvs. Skåne, Halland och Blekinge.

Varken tidskriftens utseende eller karaktär kommer att förändras, och att arkivanställd personal kommer att medverka med artiklar i större utsträckning än hittills är givetvis bara en fördel. Det är därför styrelsens förvisning att Ale genom denna »fusion» går en ny och spännande framtid till mötes.

Styrelsen i

*De skånska landskapens historiska
och arkeologiska förening*

Landsarkivet i Lund – medutgivare av Ale från 1990.

Lantmäterienhetens forskningsarkiv i Malmö

Av Ulf Pauli

Arkivassistent vid Länsstyrelsens lantmäterienhet,
Kungsgatan 15, 205 15 Malmö

De svenska lantmäteriarkiven hyser ett källmaterial, som är världsunikt genom sin ålder och sin omfattning. Det äldre kartmaterialet har utnyttjats flitigt av bl.a. agrarhistoriker, kulturgeografer, hembygdsforskare, lokalhistoriker och ortnamnsforskare. Här presenteras och exemplifieras det material, som förvaras vid lantmäterienheten i Malmö.

Det svenska lantmäteriet har sedan början av 1630-talet åstadkommit ett arkiv av mycket stora dimensioner. Idag omfattar detta arkiv omkring två miljoner handritade kartor. Materialet förvaras dels i ett centralt arkiv vid Lantmäteriverket i Gävle, dels i regionala arkiv på länsstyrelsernas lantmäterienheter.

Lantmäteriverkets kartsamling består av renritningar (s.k. renovationer) av originalkartorna, dvs. lantmätarnas konceptkartor, medan lantmäterienheterna arkiverat konceptkartorna. Förklaringen till detta förhållande är följande: Redan under lantmäteriets första tid föreskrevs att lantmätarna skulle göra renritningar av sina konceptkartor och om vintrarna resa till Stockholm och lämna sina kartor och beskrivningar för arkivering i lantmäterikontorets arkiv. Enligt föreskrift skulle koncepten arkiveras tillsammans med renovationerna, men lantmätarna behöll ofta sina koncept, eftersom de behövdes för den lokala lantmäteriverksamheten. Särskilt blev detta fallet från 1690-talets mitt, då provinslantmäterikontor började inrättas vid landskanslierna. Bestämmelserna rättades efter praxis i 1725 års lantmäteriinstruktion, i vilken stadga-

des att provinskontoren skulle arkivera konceptmaterialet. På så sätt uppstod ett lantmäteriarkiv som var uppdelat i ett centralt arkiv (renovationsarkiv) och ett regionalt arkiv (konceptarkiv), fördelat på 24 länsenheter.

De nutida lantmäterienheternas arkiv på länsstyrelserna leder alltså sitt ursprung tillbaka till slutet av 1600-talet eller tidigt 1700-tal. Beträffande Skåne började arkivbildningen av lantmäteriakter i början av 1690-talet, vilket framgår av en bevarad inventariebok och samtida korrespondens. Fram till 1719 fanns ett skånskt lantmäteriarkiv i Malmö, där efter ett i vardera Malmöhus och Kristianstads län.

Bestämmelser om arkivering och vård av det insamlade materialet fanns redan i de tidigaste lantmäteriinstruktionerna, vilket torde ha bidragit till att det har kunnat bevaras nästan helt intakt. Det gäller både Lantmäteriverkets omkring 200 000 renoverade kartor och de flesta länsarkiven, däribland arkivet i Malmöhus län. Som en kuriositet kan också nämnas att Generallantmäterikontorets arkiv i Stockholm fanns på slottet fram till 1689, då det flyttades till en byggnad

intill Jakobs kyrka, som lantmäteriet fick överta efter den samma år avlidna ex-drottning Kristina. De arkiverade lantmäterikartorna undgick på så sätt att förstöras i slottsbranden åtta år senare.

Arkivbeståndet

Lantmäterienhetens bestånd av geometriska kartor och beskrivningar uppgår idag till omkring 160 000. Den alldeles övervägande delen av förrättningsarkivet består av moderna lantmäterihandlingar. Det äldre materialet är dock förhållandevis stort. Således finns ca 3000 kartor från tiden före laga skiftet (1827). De äldsta kartorna är de som lantmätaren *Nils Eriksson Njure* upprättade över ägorna till byarna i Oxie och Skytts härader 1660–1661. Uppdraget att göra dessa uppmätningar fick Njure troligen inte från Kammarkollegiet, under vilket lantmäteriet lydde under den tiden, utan direkt från generalguvernementskansliet. Det är möjligt att dessa kartor tillkom på initiativ av generalguvernören själv.

Fram till jordrevningarna 1670–1672 förekom ingen lantmäteriverksamhet i Skåne. Jordrevningarna medförde inga karteringar utom i undantagsfall. Enligt uppgifter i äldre handlingar i arkivet skall några enkla kartor ha upprättats vid jordrevningarna, men de har i så fall gått förlorade.

En oavbruten lantmäteriverksamhet har pågått i Skåne sedan 1687, då den förste ordinarie lantmätaren i Skåne, *Oluf Naeringh*, gjorde en karta över ägorna till Sjöbo by i Södra Åsums socken. Fram till omkring 1700 hade ett 60-tal geometriska kartor åstadkommits i nuvarande Malmöhus län och ungefär lika många i Kristianstads län. Vid tiden för storskiftet fanns ett tusental kartor ar-

kiverade i provinslantmäterikontoret i Malmö, och när man 1791 upprättade ett inventarium över arkivet fanns det något mer än 1 400 kartor. Något mindre än hälften av Skånes byar fanns då redovisade med sina ägoområden på geometriska kartor och på storskifteskartor. I samband med storskiftena upprättades dessutom i många fall specialkartor över själva bykärnan i större skala än skifteskartan (1:2000). Dessa bykartor med sin exakta geometriska kartering av bebyggelsen har ett mycket stort dokumentariskt värde för bl.a. hembygdsforskning och lokalhistorisk forskning.

Storskiftet ersattes i början av 1800-talet med enskiftet, och något senare (från 1827) infördes laga skiftet. Skiftesverksamheten, som nu hade blivit den dominerande arbetsuppgiften för lantmäteriet, ledde till en markant ökning av arkivets kartbestånd. Ungefär samtidigt med enskiftets genomförande befriades också lantmätarna från skyldigheten att upprätta geografiska kartor, en arbetsuppgift som från 1805 i sin helhet låg på Fältmätningsskåren (senare kallad Topografiska kåren). De många hemmansklyvningarna under senare delen av 1800-talet resulterade i en fortsatt ökning av kartsamlingarna i lantmäterikontorets arkiv, och omkring hundra år efter laga skiftets införande uppgick arkivbeståndet till över 30 000 kartor med tillhörande beskrivningar och protokoll.

Tyngdpunkten i lantmäterienhetens förrättningsarkiv ligger självfallet på kartor och andra handlingar, som speglar den förrättningsverksamhet, som lantmäteriet bedrivit och bedriver. Skifteshandlingar, kartor och beskrivningar till hemmansklyvningar, ägostyckningar och andra modernare förrättningstyper som avstyckningar, sammanläggningar och fas-

En annan karta, som ursprungligen inte tillhört lantmäteriarkivet, är den karta över Malmö stads ägor, som fortifikationsofficeren *Claes Bödker* 1697 upprättade på uppdrag av magistraten i Malmö. I övrigt finns i arkivet en del kartor över tegelbruk och kronobrännerier, fasadritningar över residenset i Malmö m.m., vilka ligger något utanför det dominerande förrättningsmaterialet.

Samtliga kartor och handlingar i lantmäterienhetens arkiv (med undantag av s.k. avsöndringsförrättningar) är förtecknade i ett kronologiskt register, som är uppställt enligt den gamla sockenindelingen beträffande allt material, som arkiverats fram till dess att länets fastighetsregister började föras med ADB. Från den tidpunkten (1981/82) arkiveras förrättningshandlingarna i kommunserier. Inom varje socken (kommun) förs en löpande nummerserie. Varje arkivakt består i normalfallet av en karta och en tillhörande beskrivning. I några få fall är beskrivningen skriven direkt på kartan.

Lantmäterienhetens arkiv består nästan enbart av förrättningshandlingar, men i samma arkivlokal (belägen i länsstyrelsens äldsta byggnad, det s.k. gamla landstatshuset) finns också överlantmätarmyndighetens arkiv och de båda arkivens föregångare, länslantmäterikontorets arkiv. Förhållandet beror på att länslantmäterikontoret 1971 delades i en överlantmätarmyndighet tillhörande lantmäteriet och en lantmäterienhet inom länsstyrelsens planeringsavdelning. Äldre administrativa handlingar som t.ex. inventarieböcker och register över lantmätarnas arbeten tillhör alltså länslantmäterikontorets arkiv och därmed lantmäteriet, medan de äldre kartorna tillhör länsstyrelsen. Detta i och för sig egendomliga arkivförhållande innebär emellertid inga

svårigheter för en forskare som utnyttjar arkivets material för historisk forskning.

Eftersom lantmäterienhetens bestånd av kartor och handlingar har intresse för många externa forskare, finns särskilda forskarutrymmen och en forskarexpedition, liksom vid större arkiv. Forskarexpeditionen är öppen för besök måndagar–fredagar kl. 9–15. En beställningsavdelning står också till forskarnas förfogande för kopiering av kartor och handlingar.

Lantmäterikartor som historiskt källmaterial

Gamla lantmäterikartor, särskilt skifteskartor av olika slag och geometriska uppmätningar tillkomma före skiftesperioderna, har ett mycket stort värde som historiskt källmaterial för många olika forskningsgrenar med historisk inriktning. Agrarhistorikern kan med hjälp av lantmäteriets kartor och beskrivningar med stor noggrannhet dokumentera äldre tiders odlingsförhållanden, kulturgeografen kan studera bebyggelsens utveckling och hembygdsforskaren finner försvunna kvarnar, fattigstugor och pestkyrkogårdar för att nämna några exempel. I många fall har också arkeologer kunnat belägga förekomsten av fornminnen, vilka inte syns på marken. I lantmäterienhetens arkiv i Malmö finns också ett par kartor från 1700-talet, vilka spelat en stor roll för diskussionen om belägenheten av den tidigmedeltida staden Lumaby i närheten av nutidens Lomma.

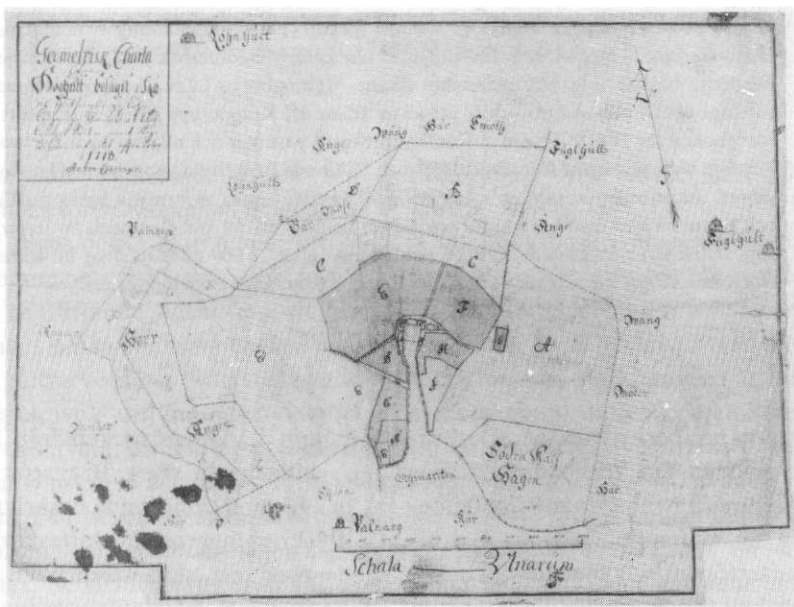
Lantmäterikartorna är upprättade med stor noggrannhet och detaljrikedom och utgör därför mycket tillförlitliga källor. I ett avseende måste man emellertid använda materialet med stor försiktighet. Det gäller redovisningen av bebyggelsen,

vilken inte alltid är fullständig. Lantmätarna redovisade ofta endast de byggnader de ansåg vara relevanta för det ändamål, till vilket kartan upprättades. Denna omständighet gör, att gamla lantmäterikartor inte tillåter en forskare att föra s.k. negativ bevisföring, dvs. om en förväntad byggnad inte redovisas på en karta, utgör detta inte ett bevis för att byggnaden inte fanns vid tiden för kartans upprättande. Förhåller det sig tvärtom, kan däremot byggnadens förekomst anses vara belagd. Man måste emellertid komma ihåg, att detta inte i sig är ett bevis för att det är samma byggnad, som ligger på platsen idag. Försöker man dokumentera existerande byggnaders ålder, måste man gå till andra källor. Lantmäterikartor kan här bara vara ett komplement, som eventuellt kan ge en fingervisning om hur gammal en viss byggnad kan vara.

Vid sidan om redovisning av den fysis-

ka miljön, odlingsförhållanden och bebyggelse innehåller kartorna många uppgifter om namn på bl.a. åkrar och betesmarker. Dessa namnbeteckningar har ett stort intresse för ortnamns- och dialektforskning. Men de är också intressanta för antikvarisk forskning. Ett namn som t.ex. »Runstensåkern» kan visa på var en runsten ursprungligen har stått. Bland dialektala uttryck kan man också peka på den ofta förekommande beteckningen »horsahagen», där lantmätaren inte översett detta skånska uttryck till »hästhagen». De lantmätare, som under 1600- och 1700-talen kartlade de skånska byarna, var inte skåningar, och i många fall visste de förmodligen inte, vad namnet betydde. Även på geografiska kartor kan dialektala skrivsätt förekomma, som t.ex. på den ovan omtalade Buhrmannska kartan, där Lund skrivs »Lunn».

Den information lantmäterikartan ger

Kartan över ägorna till hemmanet Höghult i Välinge socken upprättades 1718 av lantmätaren Anton Cjöping, som huvudsakligen var verksam i Luggude härad. Den avbildade kartan tillhör de fåtaliga av Cjöpingers kartor, som inte är färglagda (Välinge akt 4/1718).

Tillhör
Malmöhus läns
landtmäterikontor.

Geometrisk Beskrifning.

^{Öfver}
Höghult, belägit uthi Härtigdömmet
med Skåne Helsingborgs Lahn, Luggude Härad,
wällinge sockn och skogsbögdén, utsockne frälse till Krapperups Sätessgård, upført i
jordeboken för N 1: $\frac{1}{3}$ hemman Ränter åhrl[igen] enstakat ock alla des ägor när wed
handen, som wijdare af Chartan erfares och föllljande Beskrifning nogare med handen
gifwer. Åkerjorden är uthi en wäng åhrl[igen] i Bruk, består af lermylla besås en Råg
ock Korn, lerjord med korn hafre ock Böner besådd, en del är sidlend och får lerjord
som sällan Brukas, hwilket alt uti Calculationen efter 14000 qwadratalnar utræknat
ock hwart skogsjordmån noga annoterat finnes bekommes i medelmåttig är . . . »

Början av beskrivningen till akt 4 i Vålinge socken (1718), uppmätning av hemmanet Höghults ägor. Texten t.o.m. rad 15 lyder som följer: »Geometrisk Beskrifning öfwer Höghult, belägit uthi Härtigdömmet Skåne Helsingborgs Lahn, Luggude Härad, wällinge sockn och skogsbögdén, utsockne frälse till Krapperups Sätessgård, upført i jordeboken för N 1: $\frac{1}{3}$ hemman Ränter åhrl[igen] enstakat ock alla des ägor när wed handen, som wijdare af Chartan erfares och föllljande Beskrifning nogare med handen gifwer. Åkerjorden är uthi en wäng åhrl[igen] i Bruk, består af lermylla besås en Råg ock Korn, lerjord med korn hafre ock Böner besådd, en del är sidlend och får lerjord som sällan Brukas, hwilket alt uti Calculationen efter 14000 qwadratalnar utræknat ock hwart skogsjordmån noga annoterat finnes bekommes i medelmåttig är . . . »

kompletteras av beskrivningen. Den innehåller nödvändiga teckenförklaringar och arealuppgifter samt en inledande beskrivning av skiftande omfång. Beträffande skiftesförrättningar redogörs också i ett protokoll för de omständigheter som rådde vid genomförandet av skiftet. Som exempel visas en karta över hemmanet

Höghult i Vålinge socken från 1718 och en skifteskarta över Brågarps by från 1782–83 med tillhörande beskrivningar.

Beskrivningarna till skifteskartorna inleds med ett skiftesprotokoll, varefter följer en s.k. hävdeförteckning, där all den mark, som byn äger, är förtecknad. Därefter följer en delningsbeskrivning,

Lantmäteriarkivets äldre kartbestånd består huvudsakligen av skifteskartor. Bilden visar storskiftet av Brågarps by 1782–83 (Brågarp akt 2).

som visar hur skiftesindelningen blir. Marken är då fördelad mellan delägarna i byn. Här anges också ägaren eller brukaren av hemmanets jord, och arealen förtecknas. Beträffande enskiftet och laga skiftet anges också i delningsbeskrivningen, vilka gårdar som har fått kvarboenderätt respektive utflyttningsskyldighet. Man bör observera, att den bysprängning, som dessa två skiften åstadkom, inte syns på kartan. Det beror på att lantmätaren ritade kartan som ägofördelningen såg ut före skiftet. Sedan förrättningen var avslutad, ritade han in skiftesgränserna på karta, varefter skiftet fastställdes av häradsrätten. Var de utflyttade gårdarna

placerades, syns därför först på senare kartor.

I delningsbeskrivningen finns två arealuppgifter, något som kan verka egenomligt för den som för första gången bekantar sig med beskrivningar till skiftesförrättningar. Förklaringen är, att man i samband med skiftesverksamheten införde en gradering av jordens avkastningsförmåga, vilket var nödvändigt för en någorlunda rättvis omfördelning av ägor. Som regel användes en sexgradig skala med gradtalet sex som det högsta värdet. Man fick då en s.k. uppskattningsareal, som utvisar jordens värde. Den infördes i delningsbeskrivningen

[illegible]

Början av delningsbeskrivningen till storskiftet av Brågarps by 1782–83 (Brågarp akt 2).

efter det s.k. revningsinnehållet, dvs. den uppmätta arealen. Ett åkerstycke på t.ex. 30 kappland med gradtalet sex fick då ett uppskattningsinnehåll lika med revningsinnehållet. Ett lika stort område med gradtalet fem fick då ett uppskattningsvärde, som motsvarade $5/6$ av den bästa jorden, dvs. 25 kappland. Om brukarna skulle ha lika mycket jord, fick den med den sämre jorden i det här fallet 36 kappland, vilket motsvarar 30 kappland av den bästa jorden.

Som ovan påpekats, är de gamla lantmäterikartorna mycket detaljrika på information om framför allt odlingsförhållanden. Det gäller främst kartor från ti-

den före enskiftet. Kartorna från de två sista skiftesreformerna ritades inte med samma detaljrikedom. Det gäller också deras dekorativa utsmyckning. Däremot är beskrivningarna till enskiftes- och laga skiftesförrättningar ofta mycket omfattande. Bl.a. finns i många fall värderingsinstrument beträffande de byggnader, som skulle flyttas. Här finner man många upplysningar om byggnaderna och deras inredning.

Efter skiftesreformerna följer hemmansklyvningarna, vilka representeras av ett otal akter i arkivet. Dessa förrättningar är dock ganska knapphändiga på uppgifter.

Ett unikt kartmaterial.

De svenska lantmäteriarkiven är helt unika i ett internationellt perspektiv. Det statliga svenska lantmäteriet började sin verksamhet med storskaliga uppmätningar redan i början på 1630-talet, mer än hundra år tidigare än andra länder. Beträffande Skåne kan man konstatera, att det inte finns något geometriskt material från den danska tiden. Det skånska lantmäteriet börjar med de ovan omtalade kartorna av Nils Njure från 1660-talets början. I jämförelse med t.ex. Tyskland ligger dock även Skåne och övriga f.d. danska landskap långt före i utvecklingen. De uppmätningar, som svenska lantmätare genomförde i Pommern på 1690-talet, är helt unika på tyskt område. Förhållan-

det är likartat i de områden i de baltiska länderna, som tidvis hörde till det svenska riket.

Bland de svenska lantmäteriarkiven torde det i Malmö tillhöra de mest värdefulla, dels för att materialet är bevarat praktiskt taget helt intakt sedan slutet av 1680-talet, dels för att arkivets kartor och beskrivningar från enskiftet speglar och dokumenterar en av de mest radikalt genomförda jordreformer som någonsin genomförts. Denna reform innebar inte bara en genomgripande social och ekonomisk omvälvning utan också en omgestaltning av det skånska kulturlandskapet. Dessa förändringar kan i detalj studeras med hjälp av lantmäterienhetens geometriska material i Malmö.

Tillägg

Under 1990–91 genomförs en omorganisation av länsstyrelsen, som för lantmäterienhetens del innebär att den överförs till överlantmätarmyndigheten. Omorganisationen medför dock inte någon flyttning av arkivet ur lokalsynpunkt, utan enbart den organisatoriska tillhörigheten.

Kalkmålningssviterna med de tre nordiska helgonkungarna i skånska kyrkor

III: Den birgittinska synen på helgonkungarna. Helgonkungabilderna som propagandamedel i unionens tjänst

Av Curt Wallin

Som framgått av två tidigare artiklar kan de skånska kalkmålningar från senmedeltiden som föreställer S:t Olof, S:t Erik och S:t Knut sättas i samband med den skånska adelns intresse för den nordiska unionens fortbestånd. I denna avslutande artikel behandlas målningarnas samband med kulten av den heliga Birgitta i Skåne. Illustrationerna till det inledande avsnittet visar helgonkungabilderna i Östra Vemmerlövs kyrka. Fotografierna är tagna av Stig Axelsson och tillhör LUHM.

I två föregående nummer har redogjorts för de unionspolitiska och personhistoriska aspekterna på ämnet. Här skall behandlas den birgittinska synen på helgonkungarna och på helgonkungabilderna som ett propagandamedel i den nordiska unionens tjänst, något som tidigare endast undantagsvis framkommit i debatten.

Birgittinska aspekter

Det har gjorts gällande att Ellen Jørgensen i sin doktorsavhandling »Helgendyrkelse i Danmark» var den första att betona sambandet helgonkungarna – unionen – Birgitta. Detta är felaktigt. Jørgensen känner visserligen till kalkmålningarna i Ö. Herrestad, vilka insattes i de politiska förhållandena. Likaså redovisar hon sin uppfattning om Birgitta, som hon dock anser ha betytt ytterst litet för Danmark. Men någon kombination mellan Birgitta och helgonkungaframställningar förekommer icke.

Det är i stället Tore Nyberg, som först

utrett sambandet helgonkungarna – unionsproblemen – Birgitta. Elisabeth Kofod-Hansen omnämner Nybergs utredning. Men hon hade icke läst den i dess fullständiga version när hon ifrågasatte Nybergs uppfattning om de skånska helgonkungabilderna som ett uttryck för den skånska befolkningens anslutning till unionstanken. Det referat av Nybergs Knutföreläsning som hon hade läst var en starkt förkortad version, som endast ofullständigt redogör för dennes argumentering. Först nu har en fullständig utskrift publicerats i Saxo 1988, vartill här hänvisas. För diskussionen är dock en sammanfattning av Nybergs synpunkter på sin plats.

Grundtankarna i Tore Nybergs utredning

Med Birgitta Birgersdotter som främsta exponent har den moderna forskningen gett namnet »birgittinerkulturen» åt hela den nordiska adelskulturen fr.o.m. 1300-talet. Denna har sina rötter i 1200-talets

nordiska samhälle, där kungliga brödratvister och kyrkopolitiska strider minskade intresset för väsentliga kristna och mänskliga värden. I denna situation försökte medlemmar av adeln i de tre nordiska rikena formulera ett gemensamt nordiskt program med både politiska, religiösa och kulturella aspekter. Man eftersträvade jämvikt mellan den kungliga enväldsmakten å ena sidan och en splittrande provinsialism å den andra. Präster och klosterfolk borde i högre grad föregå som goda exempel i praktisk kristendom. En kristligt inspirerad socialvård och en större rättssäkerhet borde vara ledstjärnor. »Birgittinerkulturen var en adelskultur i den betydelsen att det nordiska programmet, som var dess ryggrad, uppstod i adelskretsar och därifrån spred sig dels till kungamaktens företrädare, dels till övriga samhällsgrupper.» Detta program fick en oerhörd genomslagskraft. Birgittinerkulturen visade sig mäktig att motverka såväl kungliga enväldstendenser som kaos och sönderfall, orsakade av inbördes rivaliserande adelsgrupper. Utan tvivel drevs Margareta och Erik av Pommern av maktbegär. Enväldstendenser saknades icke. Kungahusets nordiska hållning kan emellertid avläsas på deras stöd eller brist på stöd åt birgittinerkulturens särskilda centra, birgittinerklostren. »Margareta hejdades av adeln, när hon försökte indraga gods från Vadstena kloster till kronan. Hon fick bevittna, hur detta kloster blev en verkligt nordisk stiftelse, och hur den nordiska adeln här började upptäcka sitt andliga hemvist.»

Helt naturligt fick även Skåne stor betydelse i denna utveckling. Skåne var den danske ärkebiskopens »säte», och ärkebiskopen var både Danmarks och Sveriges högste kyrkofurste. Skånes adel gav

tidigt sitt stöd både åt Vadstena och Maribo.

Efter att ha skisserat birgittinerkulturens genomslag inom adel och kungamakt koncentrerar Nyberg framställningen till de medeltida kalkmålningssviterna med de tre helgonkungarna. Bakom dessa ser han en tydlig inspiration från birgittinerkulturen.

För att förstå den vördnad som visades Nordens helgonkungar under medeltidens sista halvsekel är det nödvändigt att klarlägga vad helgonkungarna vid denna tid representerade. »Under unionstiden hade de regerande kungarna en ganska personlig och autokratisk uppfattning om sin uppgift. De byggde upp en centralförvaltning och en administration med egen personal och försökte ofta

Olof den helige i korvalvets nordkappa. Den rödskäggiga gestalten återgives gående åt vänster iförd krona men utan gloria. Utanpå den korta tunikan bär han en lång kappa, som faller i djupa veck. I höger hand håller han riksäpplet och i vänster hand ett svärd eller möjligen en icke korrekt återgiven stridsyx.

Knut den helige i korvalvets sydkappa. Den stående, skäggiga gestalten bär krona men saknar gloria. Han är iförd kort tunika med skärp samt en lång kappa. I högra handen håller han riksäpplet och i vänster hand en spira eller kanske snarare en lans. Under högra armen synes ett rektangulärt inskriptionsband med texten *dacie [rex]*.

Erik den helige i korvalvets västkappa. Den skägglöse, med krona och gloria prydd kungen sitter på en bänk. Han är iförd en fotsid tunika med halskrage samt mantel. Från skärpet hänger bjällror. I högra handen håller han en liljestav och i vänster hand ett inskriptionsband utan nu synlig text.

kringgå adelns önsknings om medansvar i regeringen. Adeln å sin sida hade en mera federalistisk syn på unionen.» Grundtanken var fredlig samexistens mellan rättsstater. De tre helgonkungarna blev personifierade symboler för de tre rikenas rättsordningar och lagar, sinsemellan olikartade men grundade i Guds eviga lag.

Denna föreställning om de tre helgonkungarna har birgittinsk inspiration. Också Birgitta var kritisk mot en alltför stark central kungamakt. Omsorgen för vardera rikets egen rättsordning garanterade trygghet och frihet för gemene man. »De tre helgonkungarna beskyddar inte unionsmonarkerna i deras maktkamp, inte heller stridande och laglösa adelsgrupper, utan de tre rikenas breda befolkning.»

Det är i östra Skåne man finner de konstverk bevarade som ger uttryck för den av birgittinerkulturen inspirerade idén om de tre helgonkungarna. Därmed utgör denna lilla grupp av målningar »ett enastående bevis på hur just östra Skånes befolkning med längtan och kärlek har omfattat tanken på ett nordiskt rättsförbund, där alla de tre rikena skulle gå upp i en högre enhet, men utan att någon av dem uppgav sina egna seder och traditioner».

Ett exempel på hur denna enhet kunde uttryckas i konstnärlig form ger kalkmålningarna i Ö. Herrestads kyrka (se artikel nr I i Ale 1988: 3). Som pendang till bilderna med de tre helgonkungarna förekommer här en målning med Jesu stamträd (»Jesse rot och stam») samt konung David. Helgonkungarna är så-

lunda sammanfattade i en gemensam högre enhet, symboliserad av kung David, vilken förebådar Kristus, konungarnas konung. Här illustreras maktens ansvar och begränsning men också rättsordningens oföränderliga grundvalar.

Samtliga skånska kalkmålningar med framställning av helgonkungarna har tillkommit under unionstiden och avlägger tydliga vittnesbörd om en nordisk trekonungaideologi enligt birgittinsk uppfattning.

Tiderna skulle dock förändras. Genom konung Christiern II och Stockholms blodbad upplöstes den nordiska unionen. Med Gustav Vasa och reformationen var klosterväsendet dömt att försvinna. Birgittaklostret i Vadstena som andlig kraftkälla ersattes av den nyuppförda Vasaborgen som samlingspunkt för bl.a. profana herremöten. Unionssträvandena kunde ej längre göra sig gällande, när den andliga kraftkällan saknades. Så långt Tore Nyberg.

När Nyberg utarbetade sin uppsats hade förf. under några år samlat urkundsmaterial för en undersökning om »Birgitta och det medeltida Danmark». Samlingen ställdes till Nybergs förfogande. För sin utredning skaffade denne dessutom nytt material genom självsyn i några av de ostskånska kyrkorna. Inspirerad av detta samarbete har förf. fortsatt sina birgittinska studier. Helt naturligt har då ett betydande material tillkommit, som ytterligare kan belysa Nybergs teser. (Se förf:s utredning i Ale 1988:2.)

Tänkbara donatorer till helgonkungasviterna i skånska kyrkor

Den hittills inom forskningen förda diskussionen kring helgonkungasviterna i de skånska kyrkorna har ofta kännetecknats

av hypoteser. Detta gäller framför allt uppfattningen om de på Vanås och Vittskövle boende Braharnas insatser för dekorerings av kyrkorna i nordöstra Skåne. För att få en säker grund för bedömningen har förf. genomgått befintligt medeltida urkundsmaterial för samtliga här aktuella socknar rörande äganderättsförhållanden samt de belagda godsägarnas birgittinska förbindelser. Denna sammanställning redovisas i exkursen nedan.

Med denna som underlag har här närmast följande utredning gjorts beträffande de olika sockenkyrkorna med helgonkungasviter.

Brunnby

I Brunnby sn ligger sätesgården Krapperup. Från mitten av 1300-talet till mitten av 1500-talet tillhörde den ätten Krognos. Barbara Thorkildsdatter Brahe, änka efter riksrådet Stig Olufsen Krognos till Krapperup och Bollerup, inlämnade under personligt besök i Rom vid jubelfesthögtidigheterna 1475 till påven Sixtus IV en supplik, daterad 1475 27/10. Hon anhåller i denna om indulgens för besökare och gynnare av de kyrkor, kapell och altare, som hon, hennes framlidne make och hennes förfäder grundat och doterat. Bland de uppräknade helgedomarna nämnes Brunnby sockenkyrka och S:t Arvids kapell nära Krapperup. Suppliken beviljas av påven.

Liksom målningarna i Bollerup, som är inskriftligt daterade till 1476, torde även målningarna i Brunnby ha tillkommit på initiativ av Barbara Brahe. Hon dog omkring 1488, och målningarna är med säkerhet något yngre än målningarna i Bollerup.

Djurröd

Sven A. Noreen anser att Truid Pedersen Galen på Araslöv är initiativtagare till kalkmålningarna i sin sockenkyrka. Truid var gift med den synnerligen godsrika Beate Ifversdatter Thott. Truids föräldrar, Peder Nielsen Galen och Kirstine Stigsdatter Thott, skänkte sockenkyrkan en betydande godsmassa. Eftersom fru Kirstine först 1482 antecknas som död, kan hon och hennes make lika gärna som sonen och svärdottern vara donatorer av kalkmålningarna.

I Peder Nielsens godsgåva till Araslövs kyrka ingick bl.a. ett mindre godscomplex om två gårdar, en fästa och en öde gård i Djurröds sn. Såsom besutten i Djurröd kan han alltså tänkas ha varit intresserad av att också denna kyrka blev förskönad med kalkmålningar. Om de båda familjerna Galen gäller att såväl förmögenhetsvillkor som verksamhetstid gör det möjligt att tänka sig dem som initiativtagare till målningarna i de båda kyrkorna.

Emmislov

Riddaren Axel Pedersen Thott på Härlöv ägde ett stort godscomplex i Emmislövs sn. Han innehade även »Emmislövs län». Dottern Eline erhöll jämte sin make, Oluf Stigsen Krognos, betydande pantgods i socknen. Deras son, Stig Olufsen Krognos, var i besittning av 8 gårdar, vilka genom döttrarna Magdalene och Eline Stigsdatter kom i Billarnas ägo. Med Axel Pedersen Thotts sondotter, Beate Ifversdatter Thott, överfördes en gård i *Kyrckie Emmisløff* till Arvid (Birgersson) Trolle. I hans jordebok av 1498 upptages den med ett landgille på 8 pund smör.

Bosjö klostets och Lunds domkyrkas intressen i Emmislöv förefaller icke ha

varit av den storleksordningen att de behövt känna speciellt ansvar för sockenkyrkans försköning. Billarna kommer alltför sent in i bilden. Uppmärksamheten koncentreras på släkterna Thott och Krognos, vilka var nära förenade genom släktband och representerade betydande ekonomiska resurser. De var också kända för att omfatta Birgittakulten med stort intresse. Att Niels Pedersen Brahe på Vanås skulle ha haft patronatsrätt till kyrkan eller på annat sätt haft speciella intressen i socknen framgår icke av det nu kända medeltida urkundsmaterialet.

Farstorp

Inga urkundsuppgifter är kända, som gör det möjligt att klarlägga bakgrunden till kalkmålningarnas tillkomst.

Fru Alstad

På 1300-talet hade Lunds domkyrka erhållit testamentariskt förordnande från väpnaren Peder Nielsen [Brahe ?] rörande en huvudgård och sex andra gårdar i socknen. Eline Gøyes jordebok av 1552 upptager bl.a. 10 gårdar, som ägts av hennes framlidne make, Mourids Olufsen Krognos (d. 1550) till Bollerup. Domkyrkan och Krognosarna bör alltså i första hand ses som tänkbara tillskyndare av kyrkans kalkmålningar. Avståndet till Börringe kloster var c:a 5 mil. Påverkan därifrån är otänkbar. Dess birgittinska verksamhet nedlades 1457, och kalkmålningarna dateras till 1480–1500.

Gualöv

Insidan av kyrkans triumfbåge är dekorerad med väl bevarade kalkmålningar från

romansk tid. På norra delen framträder en i brynja och hjälm klädd man i helfigur. Han håller i höger hand ett svärd och i vänster hand en lans med långsmal länsskär. I triumfbågens södra hälft avbildas en kvinna i lång klänning och gråverksfodrad mantel samt huvuddok. Hon håller i ena handen en bok och i den andra synbarligen ett ljus. Ingen av gestalterna är försedd med gloria. De bör därför utgöra ett stiftarpar. Valvhjässan prydes av en medaljong med en ängel hållande ett språkband med texten i två långa rader. Den svårtolkade texten lyder i översättning från latinet: »Du Hugitus har prytt denna kyrka med målningar / för din hustru Hialmsviths själ i hopp om det eviga livet». Målningarnas färgskala och allmänna stil samt dräktdetaljerna pekar på en datering mot slutet av 1100-talet.

Erik Cinthio räknar med att de kyrkor som har eller har haft romanska målningar som regel har stått i ett patronatsförhållande till en konung, storman eller biskop. För Gualöv besannas detta främst av donatorsbilderna. Hialmsvith och Hugitus »måste ha hört till den danska adelns allra översta skikt». (Inger Ahlstedt Yrild). Men redan sockennamnet – ett åldrigt lev-namn – vittnar här om. Gualöv betyder Gudhis arvegods. Därtill kommer kyrkans ovanligt rika och dyrbara inredning från medeltiden: dopfunt i sten, ett i ek skuret senmedeltida altarskåp, kalvariegrupp (Golgata) från 1200-talet i triumfbågen samt kalkmålningar dels från 1150–1175, dels från 1430–1460.

Urkundsmässigt är det omöjligt att finna ett samband mellan 1100-talets Hialmsvith och Hugitus – vilkas släktnamn är helt okända – och de frälseätter, som var besuttna i Gualöv på mitten av

1400-talet. Urkunder av 1354 och 1434 aktualiserar de närbelägna sätesgårdarna Karsholm (Österslövs sn) och Hammar (Nosaby sn). Riddarna Niels Ågesen Galen till Eljaröd och Karsholm samt Niels Jensen Galen på Hammar och Karsholm förvärvade då strögods i socknen. Den sistnämnde var brorson till väpnaren Peder Nielsen Galen på Araslöv, som med sin maka, Kirstine Stigsdatter Thott, kan ha bekostat kalkmålningarna med helgonkungasviten i Djurröds kyrka. (Se ovan). Niels Ågesens son, Peder Nielsen till Husön, förvärvade 1397 Karsholm. Han dog som Galen-ättens siste manlige medlem, och Karsholm övertogs av kusinen, Stig Pedersen Krognos. Sätetsgården stannade sedan länge inom denna ätt, vilken flera gånger i denna utredning satts i förbindelse med den här aktuella kalkmålningssviten och den birgittinska fromheten.

De likaså närbelägna Lyngbygård och de konstälskande premonstratensernas Bäckaskog kommer här in i bilden. Lyngbygård ägdes under 1300-talet och fram till 1465–1467 av medlemmar av den mäktiga Bille-ätten. Bland dessa märks väpnaren Bent Jonsen Bille (d. före 1442) till Solbjerg och hans maka, Inger Torbernsdatter Galen (d.o. 1456). 1414 1/8 förvärvade de broderskapsbrev från Vadstena kloster. Deras stora kärlek till klosterstiftelsen vitsordas, och de görs delaktiga i klostrets alla gudomliga nådegärningar. Rent tidsmässigt finns inga hinder för att de bekostat målningarna i Gualövs kyrka.

Gärds Köpinge

Medlemmar av släkterna Thott, Galen och Brok är under 1400-talet ägare till Gringelstad i Gärds Köpinge. I fråga om

ekonomiska resurser har de varit i stånd att bekosta kalkmålningarna i sockenkyrkan. Att på grundval av denna enda be- lagda godsenshet draga några säkra slut- satser om initiativtagare till målningarna är dock uteslutet.

Den till namnet okände donatorn av- bildas i knäböjande ställning till höger om den i korets östra valvkappa stående helgonkonungen.

Knislinge

Det är omöjligt att utifrån de i exkursen nedan samlade godsnotiserna rörande Knislinge sn utläsa något bestämt om vem som bekostat kalkmålningarna i kyrkan. Samtliga notiser gäller egendom av strögodskaraktär.

Utan att ange sin källa meddelar Erik Schalling att Hjårsås och Knislinge till- hörde de landskyrkor K. Maj:t hade »presentatser» till före reformationsriks- dagen 1536 30/10. Niels Nielsen Brahe till Vanås och Vittskövle hade 1525 17/8 på grund av landsförräderi dömts till förlust av liv, ära och gods. Schallings notis skulle möjligen kunna tolkas så att kung- en för egen del behållit patronatsrätten till Hjårsås och Knislinge kyrkor medan det egentliga frälsegodset fördelades bland kungatrogna frälsemän. Enligt en sådan tolkning är det icke orimligt att an- taga att Niels Pedersen Brahe såsom pa- tronatsinnehavare bekostat dekoreringen av Knislinge kyrka. Men godsförhållan- dena i socknen ger intet stöd för denna teori. Enligt jordeboken över Niels Niel- sen Brahes förbrutna gods hade denne endast ägt två gårdar i socknen. För hans fader har urkundsmaterialet intet belägg gällande godsbesittning där.

I hembygdslitteraturen sätts ofta kalkmålningarna i ett antal Göinge kyrkor – Emmislöv, Gryt, Hjårsås,

Hästveda, Knislinge och Kviinge – i samband med den förmögne och förment konstälskande riddaren Niels Pedersen Brahe, som skrev sig till Vittskövle och genom giftermålet med Magdalene Skanke också blev ägare till Vanås. (Släkttavla IV).

Pehr Johnsson skriver i en uppsats 1926 att Niels Brahe d.ä. »troligen är donator till kalkmålningarna i Knislinge kyrka» och motiverar uttalandet med att innehavaren av Vittskövle och Vanås haft patro- natsrätten till Knislinge och Hjårsås. År 1956 har hans uppfattning tagit ännu säkrare form. »Mål- ningarna (i Emmislöv) torde med säkerhet ha be- kostats av Niels Brahe d.ä., herre till Vanås och Vittskövle.» Vigo Edvardsson behandlar i en upp- sats 1951 Gryts sockenkyrka och konstaterar, att Vanås »i slutet av 1400-talet kom i Brahesläktens ägo. I början av 1500-talet avled Niels Brahe till Vittskövle, som också innehade Vanås. Om honom kan sägas, att han troligen bekostat de kyrkomål- ningar från 1400-talets sista del, som finnas i flera göinge kyrkor, såsom t.ex. Emmislöv och Gryts kyr- kor och säkerligen även i Hästveda kyrka.» När E. Folke Johnsson 1960 behandlar »S:t Hans kyrka i Knislinge», tar han också upp frågan om kalkmål- ningarnas tillkomst. »Att en jämförelsevis fattig för- samling som Knislinge skulle haft råd till bekostan- det av de kvalitativt förnämliga målningar, som pry- der dess helgedom, är föga sannolikt. Om man räk- nar med att herrarna till Vanås innehaft jus patro- natus plenum vid Hjårsås-Knislinge även i äldre tider (sista patronatskapet omfattade tiden mellan 1786–1875), är säkerligen riddaren Niels Brahe d.ä. herre till Wandaahs och Widskövle, den mecenat som ombesörjt såväl inslagningen av de konstrika valven som dekoreringen av desamma. Han var en kyrkoälskande, rik jorddrott.» Även om det ligger nära till hands att räkna med Niels Brahes medver- kan, kan naturligtvis ett belägg för en på 1700-talet innehavd patronatsrätt icke godtagas som argument rörande donationer av senmedeltida kalkmålningar. – Betydligt försiktigare är Christer Olofson i sin utredning om geografiskt centrum för Vittskövle- mästarens och hans lärjungars verkstäder: »Det blir en ren konstruktion, om man pekar på, att flera av de kyrkor, som gruppen dekorerat, på ett eller annat sätt haft samband med Niels Brahe till Van- nås och Vittskövle. Knislinge och Emmislöv hänger nära samman med Vannås. Kviinge likaså. Vitt- skövle och Maglehem med Vittskövle. Niels Brahe har stått som en stor gynnare av verkstaden i fråga och sannolikt också i flera fall som donator för om- kostnaderna».

För att om möjligt nå säkrare slutsatser om kalkmålningarna och deras tillkomst måste här utöver egendomsförhållandena även patronatsförhållandena i de berörda socknarna undersökas.

Enligt Lunds stifts landebok (1569) låg följande 8 kyrkor vid tiden för reformationen (1536) under enskilda patronikat, d.v.s. under adelsmän, som innehade sätesgård i eller i närheten av vederbörande socken: Bara, Bollerup, [Trolle]Näs, S:t Olof (Lunkende), Skabersjö, Skurup, Vollsjö och Örtofta. Med anknytning till Barbara Thorkildsdatter Brahes uppgifter i hennes supplik av 1475 27/10 till påven räknar Erik Schalling också med kyrkorna i Brunnby, Härslöv, Ingelstorp och Vallby.

Sporadiska urkundsuppgifter visar att danske kungen före 1500 haft ägande- eller patronatsrätten till ett antal skånska kyrkor. Schalling konstaterar, att »blott undantagsvis förekomma i de bevarade kungliga registraturen före reformationen (före 30 oktober 1536) anteckningar om presentatser till landskyrkor» i Skåne-land. För Skåne uppräknar han Asmundtorp, Oxie, Hjärsås och Knislinge. Källhänvisningar görs tyvärr icke.

Hur förhåller det sig med de båda nämnda Göinge kyrkorna Hjärsås och Knislinge?

År 1525 hade Niels Nielsen Brahe till Vanås och Vittskövle anslutit sig till den skånska bonderesningen under Søren Norby men 1525 17/8 såsom landsförrädare dömts till förlust av liv, ära och egendom. I juni 1529 ägde avrättningen rum. En detaljerad ännu bevarad jordebok visar hur hans egendom fördelades. Där förekommer dock inga uppgifter om innehav av patronat till sockenkyrkor eller om nya innehavare till sådana. Eventuella Braheska patronat bör åt-

minstone till en början ha övertagits av K. Maj:t och kronan. Här skulle alltså kunna anknytas till Schallings av förf. förgäves eftersökta uppgift om Hjärsås och Knislinge. Med hänsyn till avsaknaden av uppgifter i ovannämnda jordebok beträffande patronatskap till sockenkyrkor skulle man vilja modifiera Schallings skrivning i en något försiktigare formulering: Möjligen har Niels Pedersen Brahe och hans son, Niels Nielsen Brahe, innehaft patronatsrätten till Vittskövle kyrka samt några av Göinge kyrkorna, främst Hjärsås och Knislinge. Även Gryt bör här nämnas, eftersom de tidigare ägarna till Vanås, systrarna Elise och Anne Eskildsdatter Hegle, 1467 8/3 har godstransaktioner med kyrkan. Deras syster, Bente, var nunna i Vadstena 1447–1477, och deras fader, Eskil Ågesen, och farbroder, Peder Ågesen, var nära knutna till Vadstena. (Släkttavla XIV).

Linderöd

Varken person- eller godsnotiser gör det möjligt att spåra initiativtagare till kyrkans målningar. Detta är beklagligt, eftersom Linderöd är den enda kyrka i Skåne, där valvmålningarnas skapare avslöjat sin identitet. Den latinska inskriptionen i textbandet på den mellersta gördelbågen i långhuset lyder i översättning: »År 1498 fullbordades denna målning av Anders Johanssons hand». De rikliga, av »Vittskövleskolans» främste konstnär i Skåne, mycket skickligt utförda målningarna avslöjar, att förmögna donatorer varit initiativtagare.

Norra Strö

Inga urkundsuppgifter är kända som gör det möjligt att klarlägga bakgrunden till

kalkmålningarnas tillkomst. Även i detta fall hade det varit tacknämligt att få donatorernas identitet avslöjad. De bör nämligen ha tillhört någon gren av det av Birgittavördsnaden starkt påverkade skånska frälset. I myllret av bibliska gestalter, martyrer och helgon dominerar kvinnobilderna. Redan detta vittnar om påverkan från birgittinerorden. I skeppets östra valv uppträder i västkappan icke mindre än 15 kvinnor, som ledsagar Maria på väg till templet för »reningen» efter Jesu födelse. Från birgittinsk synpunkt är utsmyckningen i korets östra kappan än mer intressant. Framför Maria med Jesusbarnet i sitt knä står en hel skara kvinnliga helgon. Som representant för dem överlämnar ledaren till Jesusbarnet en ring, en symbolisk handling visande att var och en av dem upptages som Kristi brud. Framställningen har sin motsvarighet vid nunneinvigningen i birgittinerorden, då den nyintagna nunnan mottager sitt »fingerguld», en ständig påminnelse om förbindelsen för tid och evighet med den himmelska Brudgummen.

Skivarp

Den i medeltida urkundsmaterial förtecknade fasta egendomen i Skivarp är av strögodskaraktär. Tidsmässigt sammanfaller kalkmålningarnas tillkomst med Tage Hindriksen Hollungers (på det närbelägna Dybeck) förvärv av gods i socknen. Dessa urkundsmässigt kända godsenheter är dock för obetydliga för att användas som argument ens i en arbetshypotes. Landbogodset i Skevarp, som i de tryckta diplomverken räknats till Skivarps sn men i verkligheten legat i Bösarps sn i Skytts hd och efter 1409 urkundsmässigt icke kan förknippas med bebyggelse, är icke aktuellt i detta sammanhang. —

Icke heller beträffande Skivarps kyrka har birgittinerna på Börtinge kunnat medverka till kalkmålningarnas tillkomst.

Vallby

Vallby kyrka var under medeltiden annekterad av Tommarps premonstratenserkloster. Detta stod åtminstone sedan 1407 i broderskapsförbindelse med munkkonventet i Vadstena. Premonstratenserna är kända för sina kulturella intressen, bl.a. för målarkonsten. Dekoreringen av sockenkyrkan i Vallby kan icke ha utförts utan klostrets medverkan eller åtminstone godkännande.

Barbara Thorkildsdatter Brahe till Bollerup hävdar i sin till påven 1475 27/10 ställda supplik, att hon har patronatsrätten till bl.a. Vallby kyrka. Med hänvisning till annekteringen har förf. tidigare påvisat, att fru Barbaras påstående är felaktigt. I det bevarade klosterarkivet finns icke heller någon som helst uppgift om att hon haft någon anknytning till kyrkan i Vallby.

Uppmärksamheten riktas i stället mot herremännen på den i socknen belägna sätesgården Glimminge, som under slutet av medeltiden innehades av ätten Ulfstana.

Det hade legat nära till hands att räkna den synnerligen förmögne riksamiralen Jens Holgersen som Vallby kyrkas förskönare. Framställningen av de tre helgonkungarna hade passat väl in i bilden av denne kung Hans' trofaste kämpe för unionens bevarande. Som en typisk renässansfurste saknar han emellertid intresse för kyrkans verksamhet. Tidpunkten för målningarnas tillkomst — som förf. vill förlägga till senast omkr. 1490 — talar icke heller för hans medverkan.

I stället träder hans fader, Holger Hindriksen Ulfstand, i blickpunkten. Som riksråd hade denne att delta i unionstidens politiska förvecklingar. 1485 23/10 skänkte han tvenne gårdar till Tommarps kloster för själamässor, och 1486 15/9 utfäste sig Jens Holgersen att på sin då framlidne faders vägnar utbetala legat till bl.a. sockenkyrkan i Vallby, alla prästmunkarna i Tommarp samt birgittinerklostret i Maribo.

Holger Hindriksen och hans maka i 3:e giftet, Birgitte Jensdatter Rosensparre (troligen d. 1486), är de första, som ned-sättes i den stora Ulfstandska gravkammaren framför högaltaret i deras sockenkyrka i Vallby. Enligt ett kungabrev av 1559 27/11 är kyrkan mycket »bygfalden», varför det är aktuellt att låta socknen behålla kronotondet ett eller två år för reparation av kyrkan. Byggnadsarbetena har varit omfattande. En målad inskription på kyrkans norra vägg upplyser ännu om att muren 1560 blev »förnyad». Troligen har den underminerats eller på annat sätt försvagats just i samband med gravkammarens tillkomst. Tidsmässigt överensstämmer tillkomsten av gravkammare och kalkmålningar. Det är därför tilltalande att tänka sig, att Holger Hindriksen före sin död med klostrets tillstånd eller med dess medverkan låtit utföra kalkmålningarna. De kan tolkas som ersättning för tillåtelsen att anlägga den stora släktgraven på den förnämligaste platsen i kyrkan.

V. Sallerup

Den medeltida sockenkyrkan till sätesgården Ellinge står sedan länge som ödekyrka. Under senare delen av medeltiden försågs den vid olika tillfällen med kalkmålningar. Största intresset tilldrar sig de

vapensköldar och personframställningar, som tillkommit omkring 1448 och har direkt anknytning till sätesgårdens dåvarande ägare, riddaren Claus Nielsen Sparre, och hans familj. Som resultat av ingående nutida forskning framstår han som donator av dessa målningar. Hans moder, Pernille Pedersdatter Thott, var faster till de 9 Axelssönerna, och hans maka, Katarina Stensdotter (Bielke), var halvsyster till svenske kungen Karl Knutsson (Bonde). (Släkttavla VIIb, IXb och X). De representerar två av de svenska frälseätter, som varit Vadstena klostrets största välgörare. Från födseln tillhörande skånsk högadel och i nära släktskap med de nämnda svenska stormansätterna fick Claus Nielsen betydande politiskt inflytande. Som varm anhängare av den nordiska unionstanken lät han pryda korbågen i hemsocknens kyrka med ett dominerande unionsvapen.

Ö. Herrestad

Ö. Herrestads kyrka är belägen i Ingelstads härad med dess många Birgittaminnen och sitt för birgittinsk påverkan kända prästgille. I socknen låg sätesgården Herrestad, vilken åtminstone sedan 1459 tillhörde riddaren och riksmarsken Eskil Mogensen Gøye (d. 1506; Släkttavla Vb). Han har gjort sig känd för sina starka birgittinska sympatier. I sitt testamente av 1505 22/8 betänker han mer än 50 såväl östan- som västansunds belägna kloster och kyrkor men nämner icke sockenkyrkan i Ö. Herrestad. Denna har i 1:a travéns norra valvkappa en framställning av det himmelska Jerusalem, som numera tolkas som en donatorsbild. Till skillnad från de vanliga framställningarna av de utkorade saliga samlade framför himmelens port står här endast en

person beredd att inträda. Barhuvad och klädd i en lång kappa knäböjer han inför S:t Petrus och räcker denne ett med skrift försett pappersark. Petrus tar emot skrivelsen och sticker en stor nyckel i portlåset för att släppa in honom i saligheten. Till vänster om honom knäböjer en vit-skäggig prelat (biskop eller abbot) i lång kappa och mitra men utan gloria. Något till höger knäfaller en grupp på sex personer i bedjande ställning och med blickarna fästade på paradisporten. De är samtliga klädda i fotsida dräkter med långa ärmarna saknar glador. Liksom prelaten förutsättes de alltså vara ännu levande människor, tjänstgörande som förebedjare. Cecilia Hildeman, som senast yttrat sig i frågan, anser, att det är Eskil Gøye, som räcker fram sitt eller sterbhusets donationsbrev på kalkmålningarna, att brevet fyller avsett ändamål som passer-sedel till himmelen och att den förebedjande gruppen utgör herr Eskils kvarlevande familj.

Antingen det är herr Eskil själv eller hans efterlämnade familj, som bekostat målningarna, kan donationen anses utgöra en rikligt tilltagen motsvarighet till de i testamentet upptagna gåvorna till andra kyrkor och kloster. Donationen korresponderar helt med här framlagda teser om bakgrunden till helgonkungaförställningarna i de skånska kyrkorna: en förmögen, i unionspolitiken vanligen starkt engagerad person med påtaglig birgittinsk påverkan.

Ö. Sönnarslöv

Bland urkundsnotiserna om godstransaktioner i Ö. Sönnarslövs sn riktas uppmärksamheten främst på arvskiftet 1465 29/7 efter Peder Jepsen Bille (d.o. 1450) till Lyngbygård och hans hustru, Marg-

rethe Axelsdatter Brahe (d.o. 1465). De lämnar i arv till dottern Birgitte bl.a. sex gårdar, en öde fästa och en mölla i Sönnarslöv. Om Peder Jepsen delade släktens påtagliga sympatier för birgittinerna är okänt. Genom sitt gifte var han emellertid inlemmad i de birgittinskt påverkade släkterna Thott och Brahe. Hans svägerska var Birgitte Bondesdatter Thott, som kan vara donator till kalkmålningarna i Ö. Vemmerlövs kyrka. Ett av makens brorsbarn var riddaren Axel Pedersen Brahe (d. 1487) till Krageholm och Tosterup, vilkens många birgittinska kontakter nu blivit väl dokumenterade. En broder till denne var riddaren Niels Pedersen Brahe (d.o. 1486) till Vanås och Vittskövle, i litteraturen ofta nämnd som den främste donatorn av kyrkodekorationerna i Göinge.

Peder Jepsen Bille och Margrethe Axelsdatter Brahe kan alltså med stor sannolikhet räknas som donatorer av kalkmålningarna i Ö. Sönnarslövs kyrka.

Ö. Vemmerlöv

Kalkmålningarna i Ö. Vemmerlövs kyrka bör ha tillkommit på samma sätt som i Vallby genom samarbete mellan klostret i Tommarp och ägarna till den i socknen belägna sätesgården, i detta fall Gyllebo. Väpnaren Laurens Follertsen Knob kommer först i blickpunkten. (Släkttavla VIII b). Genom betydande donationsmedel stiftade han vid nu okänd tidpunkt prebendet »Magdalene» i Vadstena kloster. Han levde emellertid ännu 1510, medan denna del av kalkmålningarna tillkommit omkring 1430–1460. Genom nyare forskning kan en mera acceptabel lösning lanseras.

På norra valvpelaren mellan 2:a och 3:e travén (under den stora framställning-

En målning på norra valvpelaren mellan den 2:a och 3:e valvtravén blev vid framtagningen 1907 förvanskad för att kunna tolkas som en framställning av »Anna själv tredje». I själva verket är det fråga om en donatorsframställning. Framför Jungfru Maria och Kristusbarnet står en kvinna med hustrulin och utan gloria. Hon torde vara identisk med Mette Jensdatter Due eller Birgitte Bondesdatter Thott, båda ägare till Gyllebo och båda med birgittinsk anknytning. (Foto: Borrbys fotoatelier, C. F. Ohlsson.)

en i valvet av yttersta domén) framträder en vid restaureringen 1907 mycket omilt behandlad målning, som felaktigt tolkats som en framställning av »Anna själv tredje». Originalbilden utgöres i verkligheten av en stående kvinna med hustrulin utan gloria och helgonattribut. Den tolkas av Cecilia Hildeman som en donatorsframställning. Förgäves söker man på motsvarande plats på södra valvpelaren eller anorstädes i kyrkan någon bild av en manlig donator. Målningarna bör alltså ha haft en kvinnlig donator.

Mette Jensdatter Due skänkte 1445 23/9 till sina kusinbarn ett stort godscomplex,

i vilket Gyllebo och [Ö.] Vemmerlöv ingick. En av arvingarna var riddaren Foltert van Knobe (vanligen skriven som Folmer Knob). Han var gift med en annan av fru Mettes släktingar, Birgitte Bondesdatter Thott, vilken blev änka någon gång mellan 1450 och 1456. Sistnämnda år ingick hon nytt gifte med riddaren och riksrådet Johan Pedersen Oxe, stiftare av ett Birgittaaltare i Roskilde domkyrka. (Släkttavla I, VIIIb och VIIIc). Han höll 1462 5/7 skifte med sina styvbarn, varvid Follerts och Birgittes son, Laurens Follertsen Knob, erhöll Gyllebo och [Ö.] Vemmerlöv. Fru Birgitte avled någon gång mellan 1470 och 1481. Efter som den del av kalkmålningarna, som omfattar helgonkungasviten och donatorsbilden, tillkommit omkring 1430–1460, bör den kvinnliga donatorsbilden föreställa antingen Mette Jensdatter Due eller Birgitte Bondesdatter Thott. Båda tillhörde genom födsel och äktenskap mäktiga stormanssläkter med birgittinsk påverkan.

Erik Cinthio (1969 s. 119) håller före, att kyrkorna med helgonkungasviterna »i de flesta fall synbarligen varit patronatskyrkor av den ena eller andra arten». Som framgår av utredningen ovan (s. 18) kan detta icke verifieras utifrån nu tillgängligt urkundsmaterial. Enligt Lunds stifts landebok låg ingen av här aktuella kyrkor under enskilt patronikat vid tiden för reformationen. Barbara Thorkildsdatter Brahes uppgift i suppliken av 1475 27/10 till påven, att hon och hennes släkt har patronatsrätten till Brunnby och Vallby är åtminstone beträffande Vallby felaktig. Erik Schalling konstaterar att uppgifter om kungliga presentatser till skånska landskyrkor »blott undantagsvis» förekommer i kungliga registraturer före reformationen. Utan källhänvisning näm-

ner han Knislinge. Uppgiften har av förf. icke kunnat verifieras. – Bristen på skriftliga bevis utesluter dock icke att Cinthio kan ha rätt i sin bedömning. Helgonkungasviterna ingår som naturliga och tidsaktuella element i en omfattande utsmyckning av resp. kyrkor. Denna utsmyckning har varit så kostnadskrävande att den knappast kan ha initierats av den vanligen ganska fåtaliga sockenmenigheten med dess brist på kontanter. Initiativtagare bör åtminstone i de allra flesta fall ha utgjorts av det godsrika frälset – för sydöstra Skånes del i samarbete med Tommarps kloster – som av olika orsaker velat försköna helgedomen.

Sammanställning

Utredningen visar, att helgonkungasviterna i nedanstående kyrkor sannolikt har tillkommit genom donationer av följande personer och institutioner:

Brunnby: Flera omständigheter tyder på att målningarna har bekostats av Barbara Brahe, änka efter Stig Olofsen Krognos till Bollerup och Krapperup.

Djurröd: Möjligen väpnaren Peder Nielsen Galen på Araslöv.

Emmistöv: Vanligen har riddaren Niels Pedersen Brahe till Vanås och Vittskövle ansetts vara donator. Urkundsmaterialet ger inga säkra bevis härpå. Man torde snarare böra räkna med medlemmar av ätterna Thott eller Krognos.

Fru Alstad: Medlemmar av ätten Krognos, ev. under tillskyndan av Lunds domkyrka.

Gualöv: Troligen medlemmar av ätterna Bille på Lyngbygård eller Galen på Hammar och Karsholm, ev. tillsammans med premonstratenserna i Bäckaskog.

Knislinge: Möjligen Stig Olufsen Krognos på Bollerup eller Niels Pedersen Brahe på Vanås.

Vallby: Med största sannolikhet riksrådet Holger Hindriksen Ulfstand på Glimminge under medverkan av premonstratenserna i Tommarp.

V. Sallerup: Med säkerhet riddaren Claus Nielsen Sparre till Ellinge.

Ö. Herrestad: Med största sannolikhet riddaren Eskil Mogensen Gøye till bl.a. Herrestad (Ingelstads hd) eller hans sterbhus.

Ö. Sönnarslöv: Möjligen medlemmar av ätterna Bille på Lyngbygård eller Brahe på Vittskövle.

Ö. Vemmerlöv: Med största sannolikhet någon av de kvinnliga ägarna till Gyllebo: Mette Jensdatter Duc eller Birgitte Bondesdatter Thott – liksom i fråga om Vallby under medverkan av premonstratenserna i Tommarp.

Sammanfattning

1. Elisabeth Kofod-Hansen åberopar Skånes landförbindelse med Sverige som ett skäl för unionen. Men detta faktum kan icke ha haft någon avgörande betydelse. Kommunikationerna skedde betydligt lättare sjöledes än genom de stora skogarna på båda sidor om riksgränsen.

2. Skåne hade under åren 1332–1360 varit i union med Sverige. Detta kunde under Kalmarunionens tid för de svenska stormännen utgöra ett argument för att försöka få skåningarna att taga parti för Sverige.

3. Gränsbygdens befolkning har mer eller mindre medvetet varit inställd på någon form av fredlig samexistens. Kalmarunionen hade bl.a. till uppgift att trygga en sådan för alla Nordens folk.

4. För den i Skåne besuttna adeln, som i många fall ägde nära anförvanter och även gods i Sverige eller hade andra intressen därstädes, var unionen från såväl den fredliga samexistensens som handels-

förbindelsernas synpunkt i högsta grad önskvärd.

5. Motståndet i Sverige mot unionen innebar därför ett hot, som måste bekämpas. Bildkonstellationen av de tre helgonkungarna tillsammans i de skånska kyrkorna kunde utgöra ett viktigt propagandamedel för att främja unionstanken. Några skånska adelsmän kan ha haft patronatsrätten till sina sockenkyrkor. De hade därför ansvaret att pryda dessa på ett värdigt och för menigheten anpassat sätt. Genom generösa gåvor till kyrkan hoppades man dessutom ernå lindring i skärseldens kval. (jfr härtill förhållandet Gøyarna – Ö. Herrestads kyrka. Vilket motiv, som är det primära, kan vara svårt att avgöra och varierade säkerligen från fall till fall).

6. Birgittinerorden hade, vad Skåne beträffar – med undantag för ärkebiskopens Lund – sina bäst dokumenterade förbindelser med den östskånska adeln. Ett gemensamt intresse var unionens bevarande. Framför allt under unionsdrottningen Margrethas tid kunde orden med framgång främja denna inställning.

7. Av de ovan förtecknade kyrkorna med bilder av helgonkungarna har endast fyra – Brunnby, Vallby, Ö. Herrestad och Ö. Vemmerlöv – med stor säkerhet kunnat påvisas vara sockenkyrkor för birgittinskt påverkade herremän eller annekterade av det i broderskap med Vadstena stående Tommarps kloster. För de många kyrkorna i Göinge, Villands och Gärds härader kan dock hänvisas till den birgittinska miljö, som där är rådande, utan att därför speciella kyrkor kan utpekas. Att de flesta med bilder av helgonkungarna försedda kyrkorna ligger i östra Skåne bör under alla förhållanden ses under en speciell aspekt: En herremansklass märkt att förverkliga sina egna intentioner

men samtidigt starkt påverkad av det birgittinska fromhetsidealet. Denna uppfattning förstärktes ytterligare, om man låter undersökningen omfatta även de många av Vittskövleskolan dekorerade kyrkorna i östra Skåne.

8. Elisabeth Kofod-Hansens frågeställning (Ale 1988:3 s. 18 sp. 2) förefaller vara onödigt tillspetsad. Frågan om det är en spontan nordisk samhörighetskänsla eller en mer eller mindre medveten propaganda, som ligger bakom och tar sig uttryck i den aktuella framställningen av de tre helgonkungarna, torde icke kunna besvaras generellt. Det synes snarare vara ett både – och än ett antingen – eller.

Exkurs

Medeltida godsförhållanden i socknar med helgonkungsaviter i sina kyrkor

Brunnby (målningarna tillkomna o. 1480)

1344 6/2 utnämner påven Clemens VI Mads Peder sen till kanik i Roskilde. Denne innehar då sockenkyrkan i Brunnby och ett evigt vikariat vid domkyrkan i Lund. (Dipl. Dan. och DRB III: 2 nr 18 och 19).

I socknen ligger sätesgården Krapperup, som från mitten av 1300-talet till mitten av 1500-talet tillhör den mäktiga Krognos-ätten. Barbara Thorkildsdatter Brahe, änka efter riksrådet Stig Olufsen Krognos till Krapperup och Bollrup, avlider o. 1488. Sätsgårdarna ärvas av sonen, riddaren Oluf Stigsen Krognos d.y. Dennes »svåger», riddaren Arvid (Birgersson) Trolle på Lillö, äger tvenne gårdar i Brunnby sn, vilka han 1495 7/4 säljer till herr Oluf. (Rep.* nr 7873; Släkttavla II och IV). Arvid Trolle och Oluf Stigsen var icke svågar i nutida bemärkelse. I medeltida språkbruk användes termen »svåger» för att beteckna släkting på hustruns sida.

1523 12/7 får riksmarsken Tyge Mogensen Krabbe till Vegeholm förnyat brev på Helsingborgs län, dock med undantag av Brunnby sn, som Claus Predbjørnsen Podebusk har i förläning. Men 25/7 s.å. utfärdas brev om att bönderna i Brunnby skall svara till herr Tyge. (FIR s. 11 och 14). Efter Oluf Stigsens död hade Krapperup ärvts av hans dotter, Anne Olufsdatter, vilken 1517 20/7 ingick gifte med

ovannämnde riksrådet Claus Podebusk till Kørup. (Släkttavla IV).

Djurröd (1450–1475)

I ett endast i avskrift med lakuner känt arvskifte av 1419 4/10 efter riddaren Jep Axelsen Thott d.ä. och hans hustru, Margrethe Bondesdatter Due till Kragholm, erhåller barnbarnen, Jep Axelsen och Christence Axelsdatter, bl.a. Maglehult och Årröd i Djurröds sn. (Sv. Dipl. nr 2696).

1439 10/4 skänker väpnaren Peder Nielsen Galen på Araslöv en betydande godsmassa till sin sockenkyrka där. (LÄU III s. 200 f.; Rep. nr 7000). Hans maka, den förmögna Kirstine Stigsdatter Thott, utökar 12/6 s.ä. denna gåva. (LÄU III s. 202). I Peder Nielsens godsgåva ingick bl.a. två gårdar, en fästa och en öde gård i Djurröds sn. – Makarnas son, Truid Pedersen Galen, äktade den godsrika Beate Ifversdatter Thott. (Släkttavla I och III).

En samling frälsegårdar i Djurröd kan även följas i senare urkunder. 1509 5/9 övertar sålunda Niels Nielsen Brahe på Vanås 5 gårdar i Djurröd. (Kraft s. 54). I arvskiftet 1548 20/7 efter Joachim (Arvidsen) Trolle till Lillö upptages bl.a. 5 gårdar i Djurröds sn, nämligen en i vardera Knutstorp, Åkeboda och Årröd samt två i Stenshult. (ATJ s. 261 ff.).

Emmislöv (1450–1475)

1379 15/10 skänker Edle Konstantinsdatter en vattenmølla i Emmislöv till Bosjö kloster. (Dipl. Dan. och DRB IV: I nr 534).

1392 12/9 ger Jens Poulsen i Bosarp riddaren Abraham Brodersen Baad fullmakt att återlösa Emmislöv jämte en mølla, som brevutfärdarens fader pantsatt för 18 lödiga mark. (Rep. nr 3873).

1400 u.d. äger ärkedjåknen Johannes Pauli i Lund en gård i socknen. (Rep. nr 4406).

1403 10/6 pantförskriver riddaren Bent Pig på Haraberga (Hjarsås sn) en gård i Emmislöv till Bosjö kloster. Denna gård omnämnes senare i urkunder av 1414 9/6 och 1415 3/10. (Rep. nr 4588, 5472 och 5547).

1431 2/6 omnämnes det gods i Emmislöv, som herr Abraham Brodersen Baad skänkt till det av honom upprättade Vor Frue altare i Lunds domkyrka men som bl.a. Oluf Axelsen Thott strider om. (Rep. nr 4895 och 6501). 1414 21/6 är även Oluf Stigsen Krognos indragen i denna strid. (Rep. nr 5475; Släkttavla I och IV).

1446 31/10 intygar herr Peder, sockenpräst i [N.] Mellby, m.fl. på Göinge häradssting, att väpnaren Fader Skæg skötade till riddaren Peder Ågesen

[Hegle] fem gårdar i Tullstorp [Verums sn ?] samt allt det gods han f.ö. ägde i Skåne. (Rep. nr 7628). Enligt ett i Emmislöv 1448 10/7 utfärdat brev intygar samme väpnare, att han till samme riddare sålt omskrivna gods. Godset utgjorde Fader Skægs fädernegods. Säljaren hävdar, att hans sigill svekfullt hängts på köpebrevet. (Rep. nr 7799). Att brevet utfärdats i Emmislöv kan möjligen tydas så, att Peder Ågesen då varit bosatt där. (Släkttavla XIV). Han hade många anknytningar till Vadstena kloster.

I ett odaterat brev från o. 1496 (känt i avskrift från o. 1650) skriver Arvid (Birgersson) Trolle på sin hustrus, Beate Ifversdatter Thotts, vägnar till konung Hans och Danmarks rikets råd om en arvsprocess, som ägt rum någon gång efter Axel Pedersen Thotts år 1446 eller 1447 timade död. Skiftesdeltagare är de nio Axelssönerna och deras syster, Eline, vilken i sitt 2:a äktenskap var förenad med Oluf Stigsen Krognos d.ä. Den sistnämnde hade på sin hustrus vägnar bl.a. erhållit »den vesterste fjerding», som Axel Pedersen Thott hade i pant. Oluf Stigsen hade senare denna godsmassa i pant i mer än 36 år. För »en stor summa pengar» löste Axel Pedersen också in »Emmersløff len» och Denningarum (Ö. Broby sn) samt annat gods i Göinge, räntande icke mindre än 20 tunnor smör. (Rep. nr 12708; jfr Kraft s. 83; Släkttavla I, II och IV).

Vid arvskiftet 1491 3/6 efter Oluf Stigsen Krognos erhåller Sten Basse Bille på sin hustrus, Eline Stigsdatter Krognos', vägnar 2 gårdar i Emmislöv, medan hans broder Bent Torbernsen Bille på sin hustrus, Magdalene Stigsdatter Krognos', vägnar får 6 gårdar i samma socken. (Rep.* nr 6940 s. 190 och 192). 1502 18/5 är herr Bents son, Hans Bentsen Bille, i färd med att fullfölja till lås sistnämnda 6 gårdar jämte Emmislövs mølla. (Rep.* nr 9609; TU III s. 136; Släkttavla IV och VI).

I registraturret över Oluf Stigsens brev förtecknas bl.a. ett skrin innehållande 17 »Æmyt sløffs bref-fue». (DAB s. 186 under C). En originalurkund av 1469 15/10 bekräftar de svårigheter Stig Olufsen Krognos haft att få ut arv efter sin morfar, Axel Pedersen Thott. (TU III s. 19 ff. nr 122; DAB s. 179 not 2).

Farstorp (o. 1500)

Några uppgifter om medeltida frälsegods i socknen har icke påträffats.

Fru Alstad (1480–1599)

Under medeltiden skrevs sockennamnet Östra Al-

stad till skillnad från grannsocknen Västra Alstad.

1359 u.d. pantsätter riddaren Jep Jensen [Galen] på Markie till riddaren Anders Nielsen [Passow] på Skabersjö förutom huvudgården Markie bl.a. 8 gårdar i Alstadøster, av vilka tre avkastar 6 pund korn vardera, två 3 pund korn och två 1 mark pengar vardera. (Dipl. Dan. och DRB III:5 nr 268; jfr utredningen om Skivarp; Släkttavla III).

1370 21/4 pantsätter Moder Pedersdatter, änka efter den »magnifike» Morthen, Östra Alstad till Mogens Pedersen av Maglarp för 20 mark gott silver, vilket belopp hon fått låna av honom. (Dipl. Dan. och DRB III:8 nr 432).

1376 25/11 utfärdar borgmästaren Claus Dankenhagen i Malmö tillsammans med några borgare i Trelleborg pantbrev till Veste Hågensen på en gård i Östra Alstad för 10 mark lödigt silver. (Dipl. Dan. och DRB IV:1 nr 130).

1379 9/1 skötar samme borgmästare till väpnaren Peder Nielsen [Brahe ?] allt sitt gods i Östra Alstad, vilket tillfallit honom som arv genom hans hustru, Elsebe Mogensdatter. (Dipl. Dan. och DRB IV:1 nr 480).

1379 30/7 utfärdar bl.a. Gøde Bentsen, fogde i Skåne, vittnesbrev om att bymännen Claus Dankenhagen i Malmö, Peder Haraldsen i Falsterbo och Bonde Gregersen i V. Värlinge säljer allt sitt gods i Östra Alstad, omfattande 9 gårdar. (Dipl. Dan. och DRB IV:1 nr 517).

1379 15/8 säljer Bente Mogensdatter, änka efter Oluf Esbernsen i Östra Alstad, till Veste Hågensen allt det henne tillhörande gods i Östra Alstad, som hon ärvt efter sin moder och syster. (Dipl. Dan. och DRB IV:1 nr 522).

1382 12/1 intygar ärkebiskop Mogens Nielsen av Lund, att hederliga fru Margrethe Nielsdatter av Böringe kloster personligen inför honom och av fri vilja skänkt och avhänt sig allt gods, som tillhört hennes broder, väpnaren Peder Nielsen [Brahe ?], i Fru Alstad till Lundakyrkans byggnadskassa i överensstämmelse med dennes testamente, tillsammans med allt annat gods han skänkt byggnadskassan. (Dipl. Dan. och DRB IV:2 nr 199). Peder Nielsens dödsnotis har införts i Liber Daticus Lundensis under 4/10 med uppgiften, att hans testamentsgåva omfattade en huvudgård och sex andra gårdar. (Weeke s. 254. I not 3 hänvisas till Personalhist. Tidskrift III s. 33 där det förmodas, att Peder Nielsen tillhörde ätten Brahe).

År 1552 upprättar Eline Gøye en jordebok över sin avlidne makes, Mourids Olufsen Krognos', gods. Där upptages bl.a. 10 gårdar i *Wor Frw Alsted*. – Mourids avled 1550. Det är okänt, när ätten blev

besutten i socknen. I Lunds stifts landebok (1569) omnämnas att kyrkan ägt tvänne fästor, vilka sedan länge varit framtagna kyrkan och nu ligger till Oluf Stügsen på Bollrup. (Ljunggren-Ejder, I s. 371). Det kan här röra sig om altärstiftelser, som donerats av Krognosarna men efter reformationen återtagits av donatorernas arvingar. Dylik reklamation av altargods skulle emellertid jämlikt reformationslagstiftningen godkännas av K. Maj:t. Av bevarat urkundsmaterial att döma torde sådana ansökningar sällan ha gjorts. Man har på egen hand skaffat sig den rätt man ansågs sig ha till godset. En av förf. gjord utredning visar, att inga skånska herremän varit så ivriga och hänsynslösa att efter reformationen lägga beslag på kyrklig egendom som Krognosarna. Som en följd av de propäer, som framfördes i Barbara Thorkildsdatter Brahes supplik till påven 1475 om släktens många kyrkliga donationer, har reformationstidens Krognosar utan samvetsbetänkligheter utfört sina beslag av altargods för att så »rädda tillbaka» till släkten godtrogna förfäders själågävor.

Gualöv (1430–1475)

1354 8/9 ger riddaren Jep Jensen [Galen till Markie] sin brevisare, Niels Poulsen, fullmakt att på Vålunds häradsting sköta herr Jeps gods i Gualöv till riddaren Niels Ågesen [Galen] på Karsholm (Österslövs sn). Herr Jep hade förvärvat godset av Bent Degn. (Dipl. Dan. och DRB III:4 nr 156; Släkttavla III).

1434 30/11 pantsätter Arild Madsen Quitzow på Hækkeberga bl.a. en gård i Gualöv till riddaren Niels Jensen Galen på Hammar (Nosaby sn) och Karsholm. (Rep. nr 6740 o. 7383; Släkttavla III).

1453 3/3 pantsätter Torbern Bentsen Bille på Søholm allt sitt gods i Gualöv till Niels Jensen Galen på Hammar. (Rep.* nr 228; Släkttavla III och VI).

1483 16/2 säljer Jens Eriksen Bille på Solbjerg till sin sväger, Peder Jepsen Lang på Vallösa, och sin syster, Kirstine Eriksdatter Bille, en gård i Gualöv. (Rep.* nr 5178; Släkttavla VI).

1491 25/5 äger det ovan nämnda syskonskiftet rum efter Stig Olufsen Krognos. Sonen Oluf Stügsen tilldelades bl.a. en gård i Gualöv. (Rep. nr 6940 s. 187; jfr nr 8918 s. 207 och nr 9732 s. 492).

1492 6/5 överlåter Ingerd Torbernsdatter Bille till sin broder, Bent Torbernsen Bille på Egede och Søholm, all den rättighet hon ärvt i Gualöv efter sin fader, Torbern Bentsen Bille. Detta gods hade den sistnämnde pantsatt till Niels Jensen Galen på Ham-

mar och en borgare i Åhus. (Rep. * nr 7129; jfr notis av 1453 3/3 ovan; Släkttavla III och VI).

1497 u.d. säljer Per Stygge i Legeved till Laurens Knob på Gyllebo en gård i Gualöv. (Rep. * nr 8497; Släkttavla VIII b).

1503 u.d. säljer Jens Erlandsen i Sörby en gård i Gualöv till Bäckaskogs kloster. Säljaren hade själv köpt gården av Åge Stygge. (Rep. * nr 9971; jfr notis ovan av 1497 u.d.).

1505 19/3 säljer väpnaren Anders Bentsen Bille på Söholm en gård i Gualöv till Peder Lang i Valllösa. (Rep. * nr 10333; jfr notis ovan av 1483 16/2; Släkttavla VI).

1509 u.d. mageskiftar Axel Henningsen Brostrup en gård i Gualöv till riksamiralen Jens Holgersen Ulfstand på Lyngbygård och Glimminge. (DAB s. 53; Släkttavla II b).

1511 28/3 pantsätter Hans Bentsen Bille på Egede och Söholm två gårdar i Gualöv till Jens Holgersen Ulfstand. (Rep. * nr 11758 och 11759; TU III s. 172 ff; Släkttavla II b och VI).

I registraturret över Oluf Stigsen Krognos d.ä:s brev upptages bl.a. »Breff paa Gwdeløff» och »ett breff paa Gudeløff». (DAB s. 186 och 188).

Gårds Köpinge (1450–1475)

Vid det ovan nämnda arvskiftet 1419 4/10 efter Jep Axelsen Thott och Margrethe Bondesdatter Due erhåller barnbarnen, Jep Axelsen Thott d.y. och system Christence Axelsdatter, bl.a. Gringelstad. (Sv. Dipl. nr 2696). Egendomen övertogs senare av riddaren Niels Jensen Galen på Hammar, som var i verksamhet ännu 1456. Sonen Oluf Nielsen Galen till Bjärsjöholm och Hammar var gift med Elsebe Poulsdatter Laxmand, som efter hans död ingick nytt gifte med riddaren Lage Esgesen Brok på Estrup. 1509 16/10 hålles arvskifte efter herr Lage, hustrun Elsebe och sonen Lage. Riddaren Axel Axelsen Brahe på Krageholm erhåller då på sin hustrus, Anne Lagesdatter Broks, vägnar bl.a. Gringelstad. (Rep. * nr 11365; Släkttavla III och IV).

Knislinge (1450–1475)

1412 (?) 28/10 är välbördige mannen Lars Hansen boende på Göingeholm i Knislinge sn. Han skänker då pengar till hospitalet utanför Åhus. (Rep. nr U 548). Göingeholm var under medeltiden ett ofta använt namn på sydvästliga delen av Göinge härad.

1422 22/3 (?) säljer Erik Nielsen Rotfeld på Bjärsjöholm till kaniken Jep Pedersen i Lund två gårdar i »Hjärsås. Knislinge socken i Göinge härad». (Rep. nr 5964).

1491 3/6 hålles syskonskifte efter Stig Olufsen Krognos till Bollerup. Sonen Oluf Stigsen tilldelas bl.a. Knislinge, räntande 13 pund smör. (Rep. * nr 6940, s. 188).

I den jordebok, som 1525 upprättas över den till kronan indragna egendomen efter den som landsförrädare dömdes Niels Nielsen Brahe till Vanås och Vittskövle, upptages en gård i Holm i Knislinge sn, räntande en lödig mark. Gården tilldelades Børge Jensen Ulfstand på Glimminge. En annan gård i Holm överlättes 1525 26/8 till Åge Knudsen Drage på Gedsholm. (FIR s. 80; Kraft s. 59 ff.; Släkttavla IV).

1548 20/7 hålles arvskifte efter Joachim (Arfvidsen) Trolle till Lillö I skiftesbrevet upptages bl.a. två gårdar i Olinge. (ATJ s. 264; Släkttavla II a).

Linderöd (1498)

1332 14/7 skötar Une Pedersdatter, änka efter Peder Bosen, till Torsten Turesen en gård i Ylleröd och en del av den jord hon köpt i Linderöd som inlösen av all den gäld hon har till godsmottagaren. Samma dag ger hon Holger Jensen fullmakt att på tinget i hennes namn fullgöra skötningen. (Dipl. Dan. och DRB II: 10 nr 389 och 390). 1333 12/3 godkänner Absalon Pedersen sin moders, Une Pedersdatters, försäljning av omskrivna gods i Ylleröd och Linderöd. (Dipl. Dan. och DRB II: 11 nr 15).

1532 7/4 unnar konung Frederik I Bjørn Saxtrup ett bol i Knabbarp i Linderöds sn, som hans fader, Severin Saxtrup, innschaft. Denna gåva motiveras med den trohet Severin visat sin konung samt av att hans änka på grund av fattigdom nödgats gå från arv och gäld. (FIR s. 308).

Norra Strö (1450–1475)

1358 23/2 upprättar Jens Nielsen i Kvarnby (Ö. Hoby sn) sitt testamente. Till Uffe Nielsen i [N.] Strö testamenterar han en gård i Ö. Vram. (Dipl. Dan. och DRB III: 5 nr 97).

Skivarp (o. 1500)

1387 18/10 upplåter Tue Pedersen Rani i Haraberga (Torna hd) till väpnaren Peder Bonde sin egendom i Skivarp. (Rep. nr 3611).

1495 30/11 är Tage Hindriksen Hollunger till Bromma och Dybäck sysselsatt med ett omfattande låsfullföljningsärende, i vilket även ingår en öde fästa i Skivarp. (Rep. * nr 8010 b, s. 594).

1498 21/6 äger Lunds domkyrka en gård i socknen. (Rep. * nr 8611).

1504 12/5 säljer kung Hans två gårdar i socknen till Tage Hollunger. (Rep. * nr 10065).

Då förväxling kan förekomma mellan socknen Skivarp och den redan under medeltiden nedlagda byn Skevarp i Bösarps sn av Skytts hd lämnas här en redogörelse för urkundsmässigt belagt gods i Skevarp.

Skevarp i Bösarps sn (Skytts hd)

1303 14/3 skänker prostens Anders i Lund allt sitt gods till upprättandet av ett altare i Lunds domkyrka. I godsmassan ingår en gård i Skevarp (*unam curiam i Skipathorp*). (Dipl. Dan. och DRB II: 5 nr 243; i ortnamnsregistret meddelas: »Skivarp, Skipathorp (Skaane): 243»).

1359 u.d. pantsätter riddaren Jep Jensen [Galen] på Markie till riddaren Anders Nielsen [Passow] på Skabersjö sin huvudgård Markie samt en betydande mängd andra gårdar, däribland 8 gårdar i Skevarp (*i Skipathorp*). Av dessa räntas två 6 pund korn vardera, en 5 pund korn, en 4 1/2 pund korn och en 3 pund korn. (Dipl. Dan. och DRB III: 5 nr 268; i ortnamnsregistret meddelas: »Skivarp, Skipathorp [Skytts eller Vemmenhögs hd, Skåne]: 268»; jfr utredningen om Fru Alstad; Släkttavla III).

1409 13/6. Med samtycke av prästgillet i Skytts härad överlåter häradsdekanen Rodulf i Räng jämte fem andra präster i häradet till Lunds domkyrkas byggnadskassa 2 gårdar i Bösarps sn. En av dessa betecknas som ödegård i Skevarp (*vnam curiam desolatam in Skiborp*). Genom överlåtelsen avlöses en gång för alla den avgift, kallad Laurentiusöre (*wlgariter dicte Laurensøræ*), som de enligt äldrig bestämmelse är skyldiga att erlägga. (Dipl. Suec. nr 1069; i ortnamnsregistret meddelas: »Skiborp Bosarps s[ocken], Sk[åne]. 108 [= den sida på vilken den här aktuella delen av urkunden återfinnes]»). Rätteligen borde ha skrivits — — — Bosarps s[ocken], Sk[ytts hd i Skåne].

I sistnämnda urkund anges uttryckligen, att *Skiborp* ligger i Bösarps sn i Skytts hd.

Sten Skansjö (s. 193 ff.) har närmare undersökt ovan förtecknade urkunder och funnit att i samtliga avses Skevarp. I 1359 års brev omnämnes Skevarpsgodset mellan byarna Fru Alstad och Västra Virestad (i Bösarps sn, belägen söder om Fru Alstad). Av de 6 gårdarna i Skevarp är det endast 5, som anges med landgillesuppgifter. Det föreligger sålunda en partiell ödeläggelse. Detta bekräftas också av brevet av 1409 13/6, som omnämner 1 ödegård. Enligt Lunds stifts landebok (1569) har Skevarps by legat norr om kyrkbyn Bösarp. Först genom lantmäterihandlingarna fr.o.m. 1700 framträder konturerna kring Skevarps gamla bymark. Men 1409 13/6 är det sista kända textställe, där Skevarp förknippas med bebyggelse.

Vallby (1430–o. 1490)

1322 27/10 bekräftar ärkebiskop Esger Juul med det lundensiska kapitlets bifall den annektering av bl.a. S:t Laurentii kyrka i Vallby, vilken gjordes för Tommarps klosters räkning redan av ärkebiskop Eskil och sedan bekräftades av påven Hadrianus IV. (TU II s. 44 ff.). Denna ursprungliga annektering bör ha skett redan kort tid efter klostrets grundande vid mitten av 1100-talet.

Så gott som hela Vallby socken låg under medeltiden under Glimminge sätesgård. Den förste kände medlemmen av ätten Ulfstand, som skrev sig till sätesgården (1435 5/9), var riddaren Hindrik Gertsen. (Wallin 1979 s. 16).

V. Sallerup (o. 1448)

Sätesgården Ellinge ligger i V. Sallerup. Kalkmålningarna i dess sockenkyrka har blivit föremål för en omfattande litteratur. Endast ett par notiser behövs därför här återges.

En urkund av 1305 17/12 omnämner, att ärkebiskopen har patronatsrätten till sockenkyrkan. (Dipl. Suec. nr 1490). År 1390 skötas fru Kirstine Pedersdatter Thott sätesgården till sin sväger, Niels Svensen Sparre. Inom sistnämnda släkt stannar den till 1501. Då indrages gården till kronan på grund av dåvarande ägarens, Niels Clausen Sparres, deltagande i »Vadstenaförbundet» och brytningen med kung Hans. (Släkttavla I och VII b).

Ö. Herrestad (1475–1500)

1340 3/9 erhåller riddaren Niels Børgesen Bing till Gladsax läsebrev på sitt gods i [Ö.] Herrestad. (EGJ s. 407). I sitt 1398 11/8 utfärdade testamente skänker hans svärdotter, den namnkunniga Ide Pedersdatter Falk, 4 mark silver till kyrkan, där hennes små barn är begravda. Sätesgården övergår senare genom arv till ätten Gøye. 1459 6/1 eller 9/7 kan riddaren Eskil Mogensen Gøye skriva sig till den. Inom denna släkt stannar den åtminstone till 1524. (Släkttavla V b).

Ö. Sönnarslöv (1450–1475)

1352 6/6 skötas Niels Poulsen på Gärds härads ting sin gård i Ö. Sönnarslöv till Bosjö kloster. (Dipl. Dan. och DRB III: 3 nr 560).

1353 17/3 utfärdar ärkebiskop Peder Jensen Galen fullmakt för priorn i Bosjö kloster att med sockenprästen i Sönnarslöv ingå byte om en jord, som kallas *Grytesager*, mot en jord, som kallas *Mellevvej* och ligger till Sönnarslöv. (Dipl. Dan. och DRB III: 4 nr 22).

1465 29/7 hålles arvskifte efter Peder Jepsen Bille (levde 1444) till Lyngbygård och hans hustru, Margrethe Axelsdatter Brahe (var d. 1465) till Vittskövle. Dottern Birgitte Pedersdatter Bille är nu död, och hennes barn med fogden på Åhus, Keld Nielsen (Algudsen), skall ärva morföräldrarnas del i Vittskövle huvudgård samt dessutom bl.a. sex gårdar, en öde fästa och möllan i Sönnarslöv. (Rep.* nr 1930, s. 628 f.; Släkttavla IV och VI).

I den 1525 upprättade jordeboken över Niels Nielsen Brahes (till Vanås och Vittskövle) till kronan förbrutna gods upptages bl.a. två gårdar och tre öde bol i socknen. (Kraft s. 56 och 69; Släkttavla IV).

1548 20/7 hålles arvskifte efter Joachim (Arfvidsen) Trolle till Lillö. Där upptages bl.a. en gård i Toröd. (ATJ s. 262; Släkttavla II a).

Ö. Vemmerlöv (1430–1460)

Sockenkyrkan i Ö. Vemmerlöv annekterades redan av ärkebiskop Esger Juul (1310–1325) för Tommarps klosterns räkning. Annekteringen bekräftas 1475 22/2 av ärkebiskop Jens Brostrup. (TU III s. 25 f.)

I socknen ligger den medeltida sätesgården Gyllebo, som fr.o.m. slutet av 1200-talet tillhör medlemmar av ätten Brahe för att i början av 1400-talet övergå till ätten Knob, vars siste medlem avled 1580. (Släkttavla IV och VIII b).

Källor och litteratur

Det förutsättes, att följande förkortningar är så väl kända, att förklaring är onödig: Dipl. Dan. och DRB, Dipl. Suec. och Sv. Dipl. samt LÄU.

Ahlstedt Yrild, Inger: En romansk inskrift i Gualövs kyrka, i Fornvännen 1971.

ATJ=Arvid Trolles jordebok 1498 (Historiska Handlingar del 31; ed. Joh. Ax. Almquist) Sthlm 1938.

Banning, Knud: Kalkmalerierne i Skånes, Hallands og Blekinges Kirker, Kbhvn 1984.

Cinthio, Erik: Kyrkorummet – funktion och utsmyckning, i Skånsk lantkyrka från medeltiden (ed. E. Gustafsson och E. Cinthio) Malmö 1969.

Cinthio, Erik: Skånska kalkmålningar framtagna under 1900-talet, i SHÅ 1961, där viktiga principiella frågor ventileras.

DAB=Danske adelige Brevkister (ed. A. Thiset) Kbhvn 1897.

Edvardsson, Vigo: Ur Gryts sockenkrönika, i GHÅ 1960.

EGJ=Fru Eline Gøyes Jordebog (ed. A. Thiset) Kbhvn 1892.

FIR=Kong Frederik den Førstes danske Registranter, 1523–1535 (ed. Kr. Erslev og W. Møllerup) Kbhvn 1879.

GHÅ=Gårds Härads Hembygdsförenings Årsbok. Hildeman, Cecilia: Donatorsframställningar inom Sydostskånes medeltida kalkmåleri, i Tomelilla Hembygdsrets. Årsbok 1982–1983, Tomelilla 1983.

Haastrup, Ulla: En europeisk madonnatype og to kalkmalerier i Brunnby, i En bog om kunst til Else Kai Sass, Kbhvn 1978.

Johnsson, E. Folke: S:t Hans' kyrka i Knislinge, i GHÅ 1960.

Johnsson, Pehr: Knislinge kyrka, i GHÅ 1926.

Johnsson, Pehr och Braunstein, K.-E.: Emmislövs kyrka, i GHÅ 1956.

Jørgensen, Ellen: Helgendyrkelse i Danmark, Kbhvn 1909 s. 41 f.

Kofod-Hansen, Elisabeth: Knud den Hellige i middelalderlige malerier og træskærerarbejder, i Knuds-bogen, Odense 1986.

Kraft=Tre senmedeltida godsorganisationer (Skånsk senmedeltid och renässans nr 9; ed. Salomon Kraft) Lund 1971.

Ljunggren-Ejder=Lunds stifts landebok (Skånsk senmedeltid och renässans nr 4–6; ed. K. G. Ljunggren och Bertil Ejder) Lund 1950–1965.

Noreen, Sven E.: Araslövs kyrka och dess målningar, i GHÅ 1961.

Olofson, Christer: Vittskövlegruppen, en senmedeltida, östskånsk kyrkodekoreringsverkstad, i SHÅ 1953.

Rep. och Rep.*=Ser. I resp. Ser. II av Repertorium Diplomaticum Regni Danici Mediævalis (ed. Kr. Erslev resp. William Christensen) Kbhvn 1894–1938.

Schalling, Erik: Kyrkogodset i Skåne, Halland och Blekinge under dansk tid. Sthlm 1936.

Skansjö, Sten: Söderslätt genom 600 år. Bebyggelse och odling under äldre historisk tid (Skånsk senmedeltid och renässans nr 11) Lund 1983.

TU=Tommarps Urkundsbok (ed. Curt Wallin) I–V, Lund och Tomelilla 1955–1988.

Wallin 1979=Curt Wallin: Jens Holgersen Ulfstand och Glimmingehus, Tomelilla 1979.

Weeke=Lunde Domkapitels Gavebøger (Libri Memoriales Capituli Lundensis; ed. C. Weeke) Kbhvn 1884–1890.

Ett märkligt handskriftsfynd i Vittsjö kyrka

För drygt ett år sedan utsattes kyrkan i Vittsjö för skadegörelse. Därvid vältes altaruppsatsen, ett så kallat baldakinaltare från 1500-talets slut, omkull. Under restaureringen, som utfördes av konservator Herman Andersson i Fjälkinge, visade det sig att springor mellan bräderna i baldakintaket var tätade med remsor av pergament. Det hade de säkerligen blivit när altaruppsatsen tillverkades. Sammanlagt påträffades tolv remsor. Remsorna har olika längd och bredd och visade sig vara utskurna ur en medeltida handskrift.

Vid en undersökning av de mycket svårlästa texterna på remsorna kunde bibliotekarie Per Ekström på universitetsbiblioteket i Lund konstatera att remsorna var utskurna ur ett *graduale*. Sådana användes under medeltiden i klostren och domkyrkorna. Ett *graduale* innehåller texten och noterna till de sjungna partier i mässan som växlar från dag till dag. Benämningen går tillbaka på *gradus*, det latinska ordet för trappsteg. De tre sångare eller kantorer som ledde sången stod på det nedersta steget till kortrappan. Ett *graduale* kunde omfatta 200 ark

och vara ganska tungt, varför det var placerat på en stadig pulpet. Texterna är hämtade ur bibeln, huvudsakligen ur Psaltaren.

Texterna på de remsor som påträffades hänför sig till Pingstdagen, Annandag Pingst, Tredjedag Pingst samt femte, sjätte och sjunde söndagen efter Trefaldighet. Gradualet har förmodligen tillkommit omkring år 1300 och har antagligen hört hemma i Lunds ärkestift. Någon anknytning till kyrkan i Vittsjö kan det inte ha haft, för prästen i en sockenkyrka använde i stället ett *missale*.

De påträffade remsorna är naturligtvis bara pusselbitar. Men de är intressanta vittnesbörd om vad som kunde hända en medeltida handskrift under reformations-skedet. Det skulle vara intressant att veta om också andra skånska baldakinaltaren från 1500-talets slut innehåller liknande pergamentremsor, kanske rentav remsor från samma *graduale* som det i Vittsjö. . .

Gunnar B. Peterson

Avd. för kulturminnesvård
Länsstyrelsen i Kristianstads län

DE SKÅNSKA LANDSKAPENS HISTORISKA OCH ARKEOLOGISKA FÖRENING bildades 1866. Föreningen är en samlingspunkt för en historiskt och arkeologiskt intresserad allmänhet.

Tillsammans med Landsarkivet i Lund är föreningen utgivare av ALE, Historisk tidskrift för Skåneland. Tidskriften, som utkommer med fyra häften årligen, utges med bidrag från Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR). Brev och manus till redaktionen adresseras till redaktionssekreteraren, arkivarie Bengt Danielson, Landsarkivet, Box 2016, 220 02 Lund.

Medlem i föreningen erhåller tidskriften kostnadsfritt.

Årsavgiften för 1990, 75 kronor, kan insättas på postgirokonto nr 24 68 31-2, De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening.

Äldre häften av tidigare utgivna tidskrifter kan beställas hos skattmästaren, arkivarie Göran Larsson, Landsarkivet, Box 2016, 220 02 Lund.

EFTERTRYCK, helt eller delvis, medges endast efter redaktionens särskilda tillstånd.

Föreningens styrelse:

Länsantikvarie Carin Bunte, Malmö, ordf., landsarkivarie Anna-Christina Ulfparre, Lund, v.ordf., arkivarie Anders Persson, S. Sandby, sekr., arkivarie Elisabeth Reuterswärd, Lund, v.sekr., arkivarie Göran Larsson, Lund, skattmästare, samt professor Hans Andersson, Lund, professor Nils-Arvid Bringéus, Lund, professor Erik Cinthio, Lund, museiråd Torkel Eriksson, Helsingborg, docent Siegrun Fernlund, Asmundtorp, högskolelektor Hjördis Kristenson, Lund, professor Lars Larsson, V. Nöbbelöv, docent Nils Lewan, Lund, länsmuseumchef Bengt-Arne Person, Varberg, länsantikvarie Björn Petersen, Halmstad, docent Sten Skansjö, Lund, länsantikvarie Leif Stenholm, Karlskrona, professor Sven Tägil, Lund, läroverksadjunkt Curt Widenborg, Ronneby. Hedersledamot: professor Jörgen Weibull, Göteborg.

